

PAGINI LITERARE

SUMARUL:

Teodor Murășanu,
In loc de „Cuvânt Inainte“
M. Beniuc,
Intoarcere (versuri)
Grigore Popa,
Peisaj Ardelean
Yvonne Rossignon,
Pantera (versuri)
M. Beniuc,
Meșterul Manole
Radu Brateș,
In Impărăția lutului și Pri-
măvară (versuri)

Pavel Dan,
Intellectualii (schiță)
I. I. Russu,
Francesco de Sanctis
Coronius,
F. Funck-Brentano: Le
masque de fer
Augusta Dragomir,
Muzică (versuri)
Romulus Demetrescu,
Pe marginea câtorva
romane

CRONICI

CĂRȚI

Cornelia Buzdugan-Hășeganu, (Augusta Dragomir, Pagini din Ziarul meu), *M. Beniuc*, (M. Sorbul, O iubești? — Luca Gheorghide, A doua viață a lui Șerban Varu). *Virgil I. Mănescu*, (Georges Duhamel, Le jardin des betes sauvages). *George Strat*, (Despre necesitatea unui nou ideal). *Grigore Popa*, (Al. Dima, Aspecte și Atitudini Ideologice. — Ion Breazu, Viața literară românească în Ardealul de după Unire). *I. Moga*, (I. Lupaș, Carte de istorie bisericească ilustrată. — Cronicari și Istorici români din Transilvania).

REVISTE

Radu Brateș, (Azi, Familia, Viața Literară). *Grigore Popa*, (Revue de Literature comparée). *Virgil I. Mănescu*, (Nouvelle Revue Française). *Rom. Demetrescu*, (Mercure de France). *Grigore Popa*, (Deutsche Rundschau, Dichtung und Volkstum, Nuova Antologia). *Romulus Demetrescu*, (Klingsor). *Teodor Murășanu*, (Nyugat, Pásztortüz).

A. B. C.

Grigore Popa, (Wolf von Aichelburg). *Radu Brateș*, („Lirica de ieri și de azi“ de C. Gerota). *Olga Caba*, (Virginia Woolf). *Teodor Murășanu*, (Sărbătoria lui P. P. Negulescu, Dela „abecedar“ la „Pagini Literare“).

ÎN LOC DE „CUVÂNT ÎNAINTE”

~~9292~~

Primăvara cu pas alergător spre o generală înflorire a naturii, în preocupări literare, ne-a găsit mai în activitate, ca niciodată, înainte. Forțe proaspete și multiple, dormitând latent în afunduri ancestrale, ca într'o necesară perioadă de incubație, au izbucnit rând pe rând în înălțimi, sclipitoare și felurite. Noua promoție de intelectuali și visători, din toate provinciile tinerei noastre țări, într'o nobilă întrecere, par'că, și cu un aport, fără îndoială, promițător și apreciabil, își anunță partea sa de atelier la poemul culturii și spiritualității românești. De altfel, constatare unanimă, generația intelectualității românești de azi, se află la o răscruce, nu numai de frământări lăuntrice, de căutări de sine, de încadrări în ritmul vieții, dar și într'o febră cu trebuinți de confesii, de violente revelații ale aluatului conceptual și temperamental, cu care a fost asvârlită pe arenele largi și uluitoare ale trăirii.

Mănunchiul de nepretențioase condeie grupate în jurul acestui nou titlu de periodic ar vrea să-și caute și, totodată, să-și justifice încadrarea în răsucirile vieții literare și spirituale de azi, care, precum o elementară și roditoare răscoală a primăverii, se anunță mereu cu noi și inepuizabile rezerve de surprize.

Obiceiul tradițional al prezentărilor, la astfel de ocazii, nu-i totdeauna un calup ridicol și demodat, bun de aruncat la hala tuturilor vechiturilor. În iureșul trepidant al vremii din „doi timpi și trei mișcări”, trebuie să o recunoaștem, asistăm la o oarecare risipă ireversibilă, la o oarecare periculoasă devalorizare a acestei monede bătută pentru împărăția nemuririi. Nu ne-am gândit niciodată să descoperim noi panaceul tuturor îndreptărilor. Dar, oricum, prea multe lucruri, nobile și utile, au fost declarate, „pur și simplu”, desuete; prea multe înnoiri nejustificate au fost decretate, exigente; prea multe simple nimicuri au fost găsite, importante...! Un veac, cum s'ar spune, al copiilor răsfățați și capricioși, neconținut cu pretenții de jucării inedite, pe care să le distrugă apoi tot cu atâta plăcere grăbită...

În planul literaturist, în care noi, cei de la acest nou titlu de revistă, năzuim să ne încolonăm, nu suntem cu totul novici. Publicul își aduce aminte de unele din comiterile noastre poetice, întâlnite până de curând în paginile unei fragede publicațiuni, simbol al tuturor începuturilor. Regruparea noastră s'a întâmplat, fără să-i atribuim termenului nici un gram de peioratism, prin o selecțiune

naturală. Legea de fier a diferențierii și-a spus și aici poruncile ei inexorabile și noi i ne-am supus...

Singura și cea mai potrivită prezentare a noastră ar fi doar atunci, dacă s'ar putea să ne coborîm inimile în palme. Uneori lungi fășii fosforescente ne luminează criptele sufletelor, surprinzând acolo altare de dumnezeiești stalactite în încremeniri mute. Alteori ne ascultăm îndelung svâcnirile inimilor cu vuet din câmpii reîntinerite. În astfel de momente, înțelegem prin toate fibrele intime că n'avem nimic de disprețuit din pământul pe care îl călcăm, nimic sufocant în aerul pe care îl respirăm. Ne cheamă înălțimile și prăpăstiile la fel de ispititoare. Și până la această oră, nu cunoaștem lama de oglindă perfidă în care să ne surprindem propriile siluete în ipostaze grozave. Ne repugnă iluziile adolescenților teribili, fără să ne simțim îmbătrâniți și stinși înainte de vreme. Purtăm cu noi sub presiune, în nervi și în sânge, semința blestemată sau binecuvântată a unor colocvii interioare, ce ne pretinde să o aruncăm în vânt, ca pe un parfum sau ca pe o otravă. Ne biciuește neastâmpărul unui suflet cu temperatura momentan ridicată, ce ne vrea în regiunile azurii ale climatului stelar. În acest scop, travaliul nostru literar vom încerca să-l aducem în consonanță, oarecum, cu existența liberă și naturală a câmpurilor, cu sburdarea mânjilor pe stepele cu iluzia nesfârșirii, cu jocul mieilor în adierea zefirilor de April. Vie și ispititoare, ne îmbie imaginea unui cadru înnoit de viață literară și spirituală, care în prospețimea sa să răspundă aspirațiilor de artă și de sete spirituală, pe care, (de ce n'am spune-o?), clișeele vechi, primite de-a gata, nu ni le mai pot satisface. Din idealuri și programe sparte, vom arunca în cuptoarele sângelui nostru, bucăți grele de materii aspre și inerte, le vom topi, le vom filtra, le vom retrăi, redându-le o nouă viață de artă: acea pe care noi o vom putea crea...!

Ci aceste frânturi de ideal s'ar putea numi, totodată, și un cald apel adresat către toate forțele creatoare ale generației de azi, pentru învâlvorirea până la stele al aceluiași foc sacru...

Întâlni-vom urechi benign plecate spre melodia strunelor noastre? Ne va urmări vreun ochiu umed, mândrețea culorilor răsrânțe prin cristalul suprapământesc al ființei? Indiferent! Privighetoarea nu-și condiționează piruetele de interesul perechilor în plimbare pe sub boschete. Minunile răsăritului de soare se risipesc darnice și peste nemărginirea Saharelor.

Iar noi, pe acest drum apucat, vom continua cu dârzenie, până când vom înțelege că strădania ne-a devenit inutilă sau că o nouă generație ne-a depășit cu idealul ei mai frumos și mai de actualitate...

TEODOR MURĂȘANU

I N T O A R C E R E

*In umbră jilavă de pădure
Unde-și tăinue ființa brânduși plăpânde
Ca un vis de cer și stele răsărit din țărână,
Aici mi-am întors sufletul, sătul de altă viață.*

*Tovarășii arbori, prinși adânc în lutul străbun,
Sunt iarăși plini de muguri, ca 'n vremea copilăriei mele.
Ziua înalță crengi vâjnoase în slavă și soare
Noaptea greu le-atârnă crengile de stele.*

*Isoarele reci și păsările măiestre
Își cântă aici cântecele neînvățate.
Aici e fântâna cu apă moartă și apă vieary Cluj
De care orașenii citesc doar în cărți.*

*Poate și veșnic căutata Cosânzeană
Doarme undeva pe mușchiul moale.
— Sufletului meu pribeag, rătăcirilor mele,
Pădure fără drumuri, un capăt fă-le!*

*Depart de stridența sirenelor și lătratul motoarelor
Aici cu voi alături copaci bătrâni și fiare pădurețe
Vreau să-mi prindă rădăcină visurile
De viață fără moarte, de tinerețe fără bătrânețe.*

M. BENIUC

P E I S A J A R D E L E A N

Pentru cititorii semnelor vremii, Ardealul, multiplu și tradițional, contradictoriu și bolovănos, prezintă o mare varietate de aspecte. Privind lucrurile orizontal, deci la suprafață, — o practică sistematică a revistelor și a gazetelor românești față de problemele ardelenene, — această varietate de nuanțe se pierde într-o masă etnică greoaie, cu orizonturile limitate la nevoile existenței de toate zilele, fără îndrăsneli, elanuri și îndemnuri la aventură. Făcând drumul invers, deci vertical, în profunzimi, sub fața uniformizatoare a acestei mase dai peste comori nebănuite, ascunse poate de regi legendari sau de un popor eroic și dârz. Sunt străfundurile sufletești ale Ardealului, organizate de jos în sus, păstrătoarele moștenirii populare, masivitatea potențialităților lui, în cari mocnesc, reduși cu totul la rezonanță interioare, germeii construcțiilor viitoare. Acesta este adevăratul Ardeal, creator de istorie și deslănțuitor de revoluții, Ardealul fanatic și polivalent, Ardealul baladelor vitejești și al cântecelor de jale.

Ardealul, și aceasta trebuie să se știe, nu se confundă cu Ardealul politic de azi. Dincolo de frământările mărunte, cari nu antrenează decât fragmente, nu totdeauna cele mai alese, freamătă Ardealul totalitar, Ardealul de mâine.

Ardealul de după unire nu și-a actualizat decât o parte infimă din virtualitățile lui. Să nu se uite că Ardealul posedă un puternic instinct social, o remarcabilă înclinare spre colectivitate, are, într'un cuvânt, ceea ce nemții numesc „*Gemeinschaftsgefühl*”. Când această conștiință socială se va lumina, Ardealul politico-social se va revela pe deplin. Până acum politica Ardealului, cât și destinele lui, au fost conduse de generația așa numită istorică, a cărei falangă, pe zi ce trece, se descompetează.

Dar nu aceasta e problema care ne preocupă acum, ci multiplicitatea de fețe ale Ardealului cultural de azi. Toate acestea însă trebuie decamdată surprinse în *status nascens*, printr'o tăietură perpendiculară făcută în inima lucrurilor. Și aceasta din motivul că Ardealul postbelic încă nu și-a spus cuvântul răspicat. Cu toate acestea, cazurile singulare de până acum ne îndreptățesc să tragem anumite concluzii.

Procesul de integrare al sufletului ardelenesc în spiritualitatea panromânească nu este lipsit de semnificație pentru cine vrea să talmăcească harta spirituală a Ardealului de azi. Nici unul din ținuturile românești nu prezintă o geografie spirituăală mai complexă și mai accidentată decât Ardealul. Climatul lui spiritual se poate

foarte bine asimila unei hărți de relief, cu munți prăpăstioși, văi adânci, dealuri cu prapoare și șesuri largi cu ape line. Numai așa ne putem explica diversitatea de mentalități, ireductibila diferență dintre tineri și bătrâni, tendințele actuale de autolămurire ale tineretului. Se dă acum în Ardeal o luptă tacită, dar hotărâtoare. Pe alocuri, și înregistrăm faptul cu bucurie, lupta se dă deschis. Această luptă, dacă vrem să o schematizăm, se reduce la conflictul dintre generații. În Ardeal însă acest conflict are o fizionomie originală, datorită structurii imanente Ardeleanului și în al doilea rând datorită circumstanțelor de natură istorică și socială. Această luptă însă nu trebuie să îngrijoreze, dar și mai puțin să dispereze. Dimpotrivă, trebuie să încante și să sporească interesul. Din această ciocnire de idei, în care tinerii vin totdeauna mai înzestrați, va naște îndreptarul punctelor cardinale de mâine.

O întrebare, pe care o găsesc cu atât mai legitimă, cu cât se desprinde de pe buzele tuturor, îmi răsare acum în minte: *ce a făcut Ardealul dela unire încoace?* Și cu această întrebare, intrăm în inima lucrurilor.

S'a spus de către unii că Ardealul a fost trădat de către Ardeleni, ceea ce este puțin probabil. Explicația rezidă în altă parte. Și pentru a o putea determina, trebuie să privim din perspectivă istorică. În Ardeal sunt (azi mai actuale ca oricând) trei generații: generația antebelică, crescută în lumina și în credința idealului național, generația care și-a făcut studiile imediat după război (aproximativ între anii 1919—1926), crescută în beatitudinea marei biruinți, în plenitudinea burselor și a posturilor vacante, cu un cuvânt, generația care a parvenit la situații bine plătite și sigure, *generația pripelii și a certitudinii absolute*, și în fine, generația cea mai recentă, intrată în universitate aproximativ în 1927, cu studiile terminate sau neterminate, din fericire cea mai înzestrată și mai bine pregătită, crescută într-o atmosferă mai elevată, prilejuită de schimbarea epocală de perspectivă.

Cum e firesc, nu intrăm în explicații prea detaliate, deosebiriile dintre ele sunt radicale. Lupta, trebuie precizat aceasta, nu se dă încă pe planul cuceririlor sociale, ci pentru *primatul spiritual*, unde cei tineri au dreptul, fără sancțiuni, să-și spună cuvântul. De altfel, cuvântul lor va fi hotărâtor. Și iată de ce.

Generația istorică a rămas, ca mentalitate și fel de a simți, cu toate calitățile și neajunsurile de dinainte de război. Pentru cea mai mare parte din reprezentanții ei, fruntariile spirituale ale Ardealului antebelic există încă. Unul din marile neajunsuri ale Ardelenilor e că nu știu uita. Acest lucru este evident și actual la generația istorică. Afară de Octavian Goga, care a multiplicat prin străfulgerări personale marele cântec panromănesc, identificându-se cu aspirațiile Neamului, toți ceilalți mai cultivă nostalgia trecutului. Ai impresia că acești oameni, cari au făcut sacrificii și fapte mari, prin cari au intrat în istorie, sunt desamăgiți, au fost înșelați în iluziile lor. Trăesc parcă retrospectiv nostalgia unui paradis în destrămare. Lăr-

girea cadrelor și a orizonturilor i-a zăpăcit. Lumina era prea mare pentru cuprinsurile lor interioare, umbrite de tendințe locale și specifice. În al doilea rând, întregirea țării a adus alte probleme a căror rezolvare necesita altă pregătire și altă înțelegere. Când spun aceasta, mă gândesc la toate domeniile de activitate, înțeleg, prin urmare, Ardealul integral. Complexitatea și diversitatea problemelor ridicate de schimbarea istorică a stărilor de lucruri, o schimbare, am putea spune, radicală, cereau o mare anvergură de comprehensiune, puncte de vedere și orientări noi. Nouă și multiple erau chestiunile impuse de noua stare de lucruri, nouă și multiple trebuiau să fie posibilitățile de înțelegere și deslegare. În loc să se adapteze, cei mai mulți s'au retransat în ideologiile lor anterioare. Rezultatul a fost că în locul unei acțiuni viguroase și conștiente de colaborare și unificare, s'a ajuns la deferențieri anacronice și la fel de neputincioase. De aici, lipsa de orientare, haosul în care a trăit Ardealul un deceniu și jumătate, desaxarea de azi și provizoratul oricărei tendințe de ameliorare. În locul unei acțiuni convergente și unificatoare, de esență panromânească, s'a dus o acțiune inversă, întreținută de ambiții, de cele mai multe ori nejustificate. Din această cauză, starea de confuzie și provizorat.

Lipsa unui punct luminos, care să unifice toate aspirațiile, dându-le o directivă sigură și fecundă, a dus la neîncredere și descurajare. În locul comandamentului suprem, care să aibă în vedere numai binele colectivității, avem mărturia nenumăratelor programe de toate categoriile, toate însă caracterizate prin două note comune: *inactualitate și inadaptabilitate*. Să fim bine înțeleși. Nu vreau să spun prin aceasta că numai ce e nou e excelent. Înțeleg doar că toate aceste programe, dela cele literare, ideologice și morale, până la cele politice și economice, sunt întocmite pentru alte vremuri, cu alte structuri și cu alt ritm de viață. Ardealul în această ipostază, nu cunoaște frenezia și trepidațiile vieții actuale. El respectă și apără ranguri păstrate de demult, valori și bunuri trecute. Toate acestea își au explicația lor, dar nu mai corespund cerințelor de azi. Sunt mărturiile prețioase a ceva ce putea să fie, dar nu s'a realizat pe deplin. Acesta e destinul lor. Sau n'au avut vânicosimea necesară unei împliniri, și în acest caz orice discuție e închisă prin forța lucrurilor; sau împrejurările au fost prea vitrege. Oricari ar fi motivele, de natură intrinsecă sau extrinsecă, faptul în sine rămâne: *generația istorică a Ardealului nu mai corespunde cerințelor actuale*. Este o generație de nemulțumiți, nu pentru că nu și-au cucerit posturile și demnitățile de mare răspundere socială, ci pentru că în fața noilor perspective, mai cuprinzătoare și mai uniforme, au rămas uluiți, ca omul surprins înainte de vreme.

Nemulțumirile și regretele acestei generații, determinate de incapacitatea de adaptare la noile forme de viață, poartă pecetea tuturor consecințelor caracteristice psihologiei unui inadaptabil. În această postură, motivarea profundă a nemulțumirii o găsim în atitudinea etico-psihologică a generației istorice față de lumea nouă, pe care a pregătit-o și pe care, odată deschisă și împlinită, nu o mai

putea sluji în aspirațiile ei de mărire unificatoare. La această dată, generația istorică și-a pierdut busola viitorului. Steaua polară s'a învăluit în ceață, iar cetirea în semnele viitorului a devenit imposibilă. Svârcolirile ulterioare, încercările de a salva aparențele prin ticluri de programe și lozinci salvatoare, toate reduse la existența efemeridelor, sunt eforturi de compensație sau mai bine zis de substituție a unei realități deficitare prin iluzii cu străluciri momentane. Din cauza acestui „*Minderwertigkeitsgefühl*” în fața noilor stări de lucruri, creat de incapacitatea de acomodare și încadrare, atitudinea psihologică, etică și socială a generației istorice îmbracă coloratura și nuanțele unei specii, care, pe urma unor mari convulsii și răsturnări geologice, este sortită pierii.

Dacă această nemulțumire s'a manifestat, în majoritatea absolută a cazurilor, pe planul politic, faptul este foarte ușor de înțeles. În Ardealul antebelic, — o cereau necesitățile naționale, sociale și politice, — *political* și derivatul lui cel mai înrudit, *utilul*, (utilul din punct de vedere al instinctului de conservare națională), erau singurele categorii de mare rezistență. Este firesc deci ca manifestările de ordin politic, ridicate la rangul de valori supreme să primeze și azi la generația istorică, iar regretele, desnădejdea și nostalgia după altă lume să crească din nostalgia acestora.

În acest fel trebuie înțeleasă nemulțumirea despre care vorbim, și nicidecum în sensul unei păreri de rău după trecut istoric apropiat, cum mulți din detractorii generației istorice înclină să creadă. Dacă această nemulțumire nu se poate urmări și în alte domenii de activitate, filosofică, artistică, literară, etc. este ușor de explicat: *reprezentanții generației istorice, cu foarte puține excepții, n'au avut nici răgazul necesar, nici receptivitate pentru bunuri de această natură.*

Nu trebuie să uităm că desaxarea pricinuită de război a fost prea puternică pentruca o mare parte din reprezentanții acestei generații să-și poată menține corectitudinea și integritatea morală. Prea erau multe tentațiile și ademenirile, prea era fascinant marele praznic al tuturor răsplătirilor, pentruca dârzenia și spiritul de sacrificiu să-și păstreze puritatea de mai nainte. Iată de ce *ethosul* acestei generații îmi pare deficitar.

Aceste analize sumare, cu aspect de generalitate, nu vreau să întunece strălucirea cazurilor singulare, a căror postură de implacabilă bărbăție ne insuflă respect și venerație.

*

A doua generație aș numi-o „generația drumului invers”, adică făcut de sus în jos. Prin aceasta, vreau să spun că reprezentanții acestei generații, printr'un fericit concurs de împrejurări, și-au cucerit întâi posturile de răspundere, încercând apoi drumul sângeros al pregătirii, dar mai puțin al construcției. Dacă rezultatele sunt aproape nule, lucrul e ușor de explicat. Comoditatea poziției cucerite, fără eforturi costisitoare, — și când spun aceasta mă gândesc la impotența acestei generații care n'a cunoscut para incendiilor cereb-

rate, nici fiorul tragic al Frumuseții, — era mai ispititoare și mai paradizică decât truda unei serioase discipline interioare.

Dacă generația anterioară a avut o formă și un stil de viață propriu, susținute de o misiune conștientă, indiferent că acestea la un moment dat au devenit sterile și prea înguste, oprind-o să vadă și să prindă noile realități, „generația drumului invers” n’are nici o formă și mai ales nici o misiune. Aceasta, nu pentru că devenirea istorică ar fi fost mai vitregă cu ea, refuzându-i ofrandele și darurile ei, ci pentru că articulațiile ei interioare erau prea slabe pentru a-și croi un drum propriu; rămânând legată de un trecut apropiat, care nu-i mai putea servi, prin tulpinile îmbătrânite, sevele hrănitore și generatoare de noi forme de viață. Iar, pentru a se asvârli cu îndrăsneală spre viitor, poziția (mă gândesc la poziția spirituală) prezentă era prea incertă. Este, prin urmare, o generație suspendată între două necunoscute, la fel de inaccesibile. Îți face impresia unei plante crescute cu rădăcinile în aer, neputând să-și absorbă sevele nici din reveneala pământului, nici din altitudinea regiunilor însoțite. Generația drumului invers este o generație fără destin creator. Sterilitatea ei este dată în actul de naștere. Nu vreau să fac din aceste afirmații reproșuri și acuzații. Intenționez doar conturarea unei structuri. Asta, pe de altă parte, nu înseamnă că nu-mi dau seama de gravitatea și responsabilitatea celor spuse. Dimpotrivă. Tocmai conștiința dureros de vie a acestei responsabilități mă face să vorbesc deschis, să le spun lucrurilor pe nume.

Dacă se poate totuși vorbi de o trădare a Ardealului de după război, cum spunea unul din reprezentanții acestei generații, singura trădare posibilă ar fi fost aceea a „generației drumului invers”. Explicația e foarte simplă: generația istorică nu mai putea să o facă. Zestrea ei creatoare și-a epuizat toate resursele în actul culminant al unirii. Iar tinerii, mă gândesc la cei cari și-au început studiile universitare după 1927, prin urmare, la reprezentanții ultimei generații din clasificarea de mai sus, pot fi și mai puțin acuzați de această trădare. Ei nu și-au spus până acum cuvântul. De azi înainte însă, chemarea lor va înflori în plină lumină.

La acest punct al expunerii, legitimitatea întrebării aruncate mai înainte: *ce a făcut Ardealul dela unire încoace?* apare și mai evidentă. Răspunsul la această întrebare trebuie să ne vie dela „generația drumului invers”.

Neputința formulării lui este un acord tacit, secretul unei generații de „juni suficienți” (expresia este a lui Josè Ortega y. Gasset), sleită înainte de fructificare.

Pentru a explica posibilitatea unui răspuns pozitiv din partea generației drumului invers, înafară do arhicunoscuta poveste a nevoilor ivite imediat după război, odată cu întregirea țării, cari după mentalitatea lor, scuză totul, chiar și insuficiențele intelectuale, încerc portretizarea spirituală mai deaproape a acestei generații.

Ca preambul la acest profil moral, citez un fragment din filosoful spaniol, J. Ortega y. Gasset, (*La Rebelion de las masas*, trad. de C. Tavenier, Revista Fundațiilor Regale, 1 Ianuarie, 1934), cu

privire la tipul „junelui suficient”, întru nimic deosebit de tipul reprezentativ al generației drumului invers.

„Adevărurile teoretice nu numai că se pot discuta, dar întreaga lor valoare și forță nu rezidă decât în faptul că se pot discuta; ele se nasc din discuție, trăesc atât timp cât sunt discutate și nu sunt create decât exclusiv pentru discuție. Destinul însă, — ceea ce vrem ori nu vrem să fim în viață, — nu se discută, ci se acceptă sau se respinge. Dacă îl primim, suntem autentici; dacă îl respingem, suntem negațiunea și propria noastră falsificare. Ca adepți ai lui Kopernik, știm că soarele nu coboară la orizont, cu toate că îl vedem coborînd; datorită puterii de convingere a controlului vizual, rămânem însă cu o vagă impresie a convingerii primitive, care este complet anulată de datele fizicei. Tot astfel catolicul, în dogmatismul său, neagă autenticitatea crezului său liberal. M'am referit și la cazul catolicului, pentru a întări afirmația mea de mai sus; critica radicală, la care am supus pe timpul omului de masă, pe „junele suficient”, nu se referă la catolic. Ceea ce reproșez eu „junelui suficient”, este lipsa de autenticitate care îl caracterizează. Catolicului îi lipsește autenticitatea numai din anumite puncte de vedere. Această similitudine parțială este numai aparentă. Catolicul este neautentic, numai în o anumită privință, pentrucă vrea să rămână fidel crezului său religios. Aceasta înseamnă că destinul catolicului este dezacord în sine. Îndeplinindu-și astfel destinul, ia asupra-și partea lui de nesinceritate; „junele suficient” însă se tradează din pură frivolitate, pentru a înconjura orice trașism.

Injosirea și abrutizarea sunt formele de viață ale acelorora, cari s'au sustras destinului. Ființa lor autentică nu moare, ci devine umbra lor acuzatoare, spectrul care la amintește, fără încetare, vulgaritatea existenței lor, în opoziție cu existența pe care ar fi trebuit să și-o creeze. Dezertorul vieții este un sinucigaș care se supraviețuiește.

Destinul vieții noastre nu coincide cu ceea ce ne-ar plăcea să facem; destinul se cunoaște mai ales după figura lui senină, dar severă, care tinde să se opună propriilor noastre înclinațiuni.

„Junele suficient” prin aceea că „știe” pertinente că anumite lucruri nu se pot întâmpla, tocmai de aceea vrea să ne înșele buna credință, susținând contrariul. Fascistul se ridică împotriva libertății politice, tocmai că știe prea bine, că această libertate nu poate lipsi, că este o realitate a vieții europene, că în fond se poate, oricând, sprijini pe ea, când cazul și timpul o va cere. Acesta este principiul de bază al vieții omului de rând: neseriozitatea, acel „doar în glumă”. Le face pe toate „ca și când”, după cum copilul răsfățat face prostii. Zelul cu care ne străduim să fim tragici, în momentele grele, este numai o aparență. Jucăm tragedia tocmai fiindcă tragedia este improbabilă, în veacul nostru civilizat.

Omul de rând, beneficiar al civilizației secolului al XIX, a știut să se instaleze comod, în centrul unei existențe, din care a cunoscut numai abundența bunurilor, fără să-și dea seama de greu-

tățile cu care acestea sunt create. Are la dispoziția sa legi care-l ocrotesc, organizația de stat, aparate minunate, medicamente salvatoare; fără să-și dea seama de energia și geniul necesitate pentru descoperirea medicamentelor și aparatelor. Nu-și dă seama că organizația de stat, care cere eforturi continue, este nesigură și nici nu se simte îndatorat față de ea. Aceasta falsifică și viciază pe individ, în temeiul existenței sale și îl pune în situația de a fi complet insensibil ritmului intim al vieții și problemelor existenței noastre. Această creatură umană plină de contradicții, pe care a zămislit-o viața, este „junele suficient”. Când această făptură pocită începe să dicteze, e nevoie să dăm alarma și să vestim că degenerarea amenință omenirea. Nivelul de viață al Europei este astăzi mai ridicat ca oricând; ne temem însă ca acest nivel nu se va putea menține și cu atât mai puțin ridica.

Acest fapt, după mine, este pe deplin dovedit prin apariția acelui monstru pe care-l numesc „junele suficient”. „Junele” este o figură care a apărut pe acest pământ, pentruca să-și facă de cap; de fapt aceasta este și concepția care caracterizează în genere copiii răsfățați. Știm doar că în cadrul familiei delictele nu se pedepesc. Atmosfera familiei este oarecum artificială și suportă acte, care făptuite în societate sau pe stradă, atrag după ele consecințele inevitabile. „Junele” însă este de părere că poate să introducă și în viața publică purtările lui de acasă, că nici un act nu are consecințe, că nimic nu este definitiv, că-și poate permite tot ce-i trece prin minte”.

Ardelenizați, prin circumscriere și particularizare, adevărurile, cu caracter paneuropean, ale lui Ortega y Gasset, această verifiță filosofică a veacului nostru (prin aceste cuvinte caracteriza el odată pe Georg Simmel) și veți avea icoana fidelă a „generației drumului invers”.

La aceasta, pentruca profilul psihologico-moral al generației drumului invers să fie mai complet, trebuie să mai adaug câteva trăsături distinctive, nu importă acum dacă sunt pozitive sau negative. Despre valoarea lor va fi vorba mai la vale, când voi trage concluziile din această prezentare, pentru a putea răspunde la întrebarea formulată mai sus: *ce a făcut Ardealul dela unire încoace?*

Și ca să pot răspunde la această întrebare, trebuie să cobor mai adânc în structura psihologică a generației „drumului invers”.

Substanța sufletească a acestei generații este deficitară. Iată de ce. În timp de un deceniu și jumătate cât s'au desbătut, cu o pasiune biciuitoare, atât în țară cât și în străinătate, cele mai arzătoare probleme spirituale (dați termenului cel mai larg înțeles), această generație a rămas pasivă, retrăgându-se în umbra lui Lucian Blaga, ori de câteori i se cerea certificatul de capacitate creatoare.

În locul unei expansiuni vajnice, care să desvăluie, prin deslășirea virtualităților ardelenice, puterile zămisliitoare de cultură ale unei comunități, am asistat la un proces de burghezificare grăbită, de parvenire comodă (fără rivalități), determinat de atracția călduroasă a posturilor vacante.

În locul unui front unic, de coeziune și comuniune, înscris pe linia de bătaie a creațiilor spirituale, a avânturilor generoase, am fost martorii unui proces de descompunere, de fragmentare și înregimentare în diferite organizații politice, la fel de neputincioase și de anacronice, ale căror oferte erau mai atrăgătoare decât eforturile pentru construcția ce erau chemați să o facă.

Unde este sacrificiul acestei generații? Ce a făcut ea pentru comunitatea românească, a cărei reprezentantă se crede?

Este o generație fără putere de rezistență, care și-a pierdut instinctul de orientare în fața tentațiilor mărunte.

În loc să ducă mai departe, multiplicând-o și fructificând-o, o zestre moștenită, a preferat comoditatea obținută lesne, prin care a slujit altor scopuri și altor interese. În locul unei acțiuni viguroase de luminare și culturalizare, am asistat la cucerirea rapidă a posturilor de parlamentari, prefecți și inspectori, fără chemare și fără consistență morală.

Care este fapta mare, eroică, a acestei generații? Prin ce își justifică existența sub soare? Care este contribuția ei la îmbunătățirea stării poporului, care o crescut-o și care o plătește.

Dar întrebările sunt prea multe, și ar putea fi și mai multe, dacă nu m'aș gândi la răspunsul final, pe care trebuie să-l dau, și care nu poate fi decât unul.

Afară de câteva publicații fără duh și afară de activitatea desfășurată, zice-se, în cadrele demult prea îmbătrânitei „Astre”, — care, sau trebuie refăcută radical sau trebuie să piară, — această generație este inexistentă. Neputința ei s'a dovedit ireductibilă. Clujul cultural de azi este elocvent în această privință.

Ce este „Gândul Românesc”, cu subtitlul revistă de cultură, editată de „Astra”, afară de eseurile filosofice ale d-lui D. D. Roșca, T. Herseni, E. Cioran și proza dlui V. Papilian, dacă nu agonia inutil prelungită a unui organism demult în descompunere?

„Gândul Românesc” e o dovadă convingătoare că Ardealul istoric și Ardealul „drumului invers” trebuiesc lichidate.

Încercările de altoire prin lujeri proaspeți nu folosesc la nimic. Răul stă la rădăcină.

Dacă așa se prezintă substanța sufletească pe latura intelectual-creatoare, nu e greu de înțeles de ce ținuta morală, *ethosul* acestei generații, lasă mult de dorit.

Atitudinea etică, responsabilitatea față de comunitatea din care face parte și în fața istoriei, derivă, cum e și natural, din conștiința luminată a mișunii pe care o ai. Conștiința vie a acestei misiuni îți impune o ținută morală, un rang social și o demnitate, cari sunt determinate și întreținute, nu de jocul hazardului politic și de combinațiile arbitrare ale forțelor exterioare, ci de consistența interioară, de legile destinului imanent, de legile vieții.

Neavând conștiința acestor legi, conștiința destinului, a vieții autentice, într'un cuvânt, *conștiința misiunii*, care implică în mod

necesar, responsabilitatea și corectitudinea morală, „generația drumului invers” este mult mai deficitară, pe această linie de fapte, decât generația istorică.

După această incursiune, fără a mai spune că această generație, dacă nu face istorism steril sau filologie, nu face nimic, răspunsul la întrebarea: „ce a făcut Ardealul dela unire încoace?”, se imbie dela sine: *Nimic*.

Și dacă aceasta este concluzia finală, mă mir cum de nici unul din reprezentanții acestei generații fără misiune, nu s'a sinucis până acum.

N'aș vrea să rămână cineva totuși cu impresia că între cele trei generații s'au scurs intervale de timp considerabile. Raporturile lor sunt de coexistență, nu de succesiune. Toate trei există încă. Deosebiriile sunt însă mari. Mai puțin pronunțate între cea istorică și cea a drumului invers, dar radicale între acestea două și cea din urmă, spre care ne îndreptăm acum.

*

În această parte a expunerii, punctul de vedere al tratării se schimbă esențial. Cea mai tânără generație a Ardealului, pe care, cum spuneam mai sus, trebuie să o surprindem în *status nascens*, nu mai este ardeleană, ci românească, înfrățită, ca aspirații, cu întreaga tinerime română de azi. La noi, cei tineri, o spun fără a face din aceasta un merit special, procesul de osmoză a sentimentelor românești s'a realizat pe deplin. Vechile cadre, prin urmare, au căzut, orizonturile s'au mărit, în suprafață și în profunzime, aspirațiile s'au integrat în alte forme și structuri, ancorarea s'a făcut în cuprinsuri mai largi.

Din aceste motive, nu mai tratăm tânăra generație ardeleană ca ceva specific, ci o încadrăm în tânăra generație românească, ale cărei note distinctive le vom desprinde în cele ce urmează.

Undeva, în una din lucrările sale, Fr. Gundolf spune următoarele: „Es gibt ein Wissen aus dem Blut: Instinkt, ein Wissen aus dem Geist: Erkenntnis, ein Wissen aus dem Got: Erleuchtung”.

Primul și al treilea fel de cunoștință, făcând toate rezervele cuvenite, caracterizează în deosebi mentalitatea tinerei generații românești. Pornirea instinctivă, luată în înțelesul bun al cuvântului, euforia temperamentului și iluminarea intuitivă formează blazonul spiritual al acestei generații. Dacă n'ar fi decât aceste două atitudini în fața lumii și vieții, am putea vorbi, fără pretenții, de existența indiscutabilă a unei tinere generații românești. Dacă, prin manifestarea înclinărilor naturale, se ajunge la ancorarea în prospețimea inițială a vieții, drumul iluminismului intuitiv duce la înțelepciune. De aici, preferințele tinerilor pentru modele de existență cu totul deosebite de ale antemergătorilor, cari surprind și deconcertează. Tânărul român vrea să se apropie mai mult de înțeleptul antic și misticul medieval, decât de eruditul secolului al XIX și specialistul zilelor noastre.

Numai pornind dela aceste două atitudini esențiale, putem desprinde semnele distinctive ale tinerilor, manifestate, cu frenezie, în

eseu, poezie, roman și polemică. Mai puțin în critică și în construcții sistematice. Fixarea acestor trăsături caracteristice ne va da însăși fizionomia tinerei generații, pe care, din lipsa unei perspective istorice, care ne-ar înlesni privirea de pe un plan obiectiv, vom căuta să o prindem prin tăieturi verticale în manifestările ei prezente.

Cerem iertare cetitorilor că nu putem da lămuriri și analize mai minuțioase, mărginindu-ne la o înfățișare sintetică, mai mult sugerând decât explicând.

Pretutindenii în creațiile tinerei generații românești (nu insistăm acum asupra elasticității și definirii noțiunii de generație, menționăm doar că prin generație înțelegem o contemporaneitate spirituală, independentă de generația biologică și de certificatul de naștere), suflă un vânt nou, cu aer tare de altitudine și mireme proaspete: *întoarcerea la autenticitatea vieții*. Nostalgia unei vieți nealterate, sinceră și frenetică, trăită și visată mai mult decât voit înțeleasă și explicată, străbate înfăptuirile tinerilor. Din acest motiv, avântul și aruncarea în aventura spirituală, în trăirea proteică a experienței, de toate nuanțele. Iată de ce unul din propulzorii acestei generații a împământenit termenul englezesc „experiențialism”, pentru a o putea caracteriza. Această experiență sau trăire, luată în sensul „Erlebniss”-ului german, diferă radical de experimentul științific. Cred că stabilirea acestei diferențe, aici, este inutilă.

Trăirea despre care vorbim ne introduce în inima lucrurilor printr'un fel de *rațiune sentimentală* (gândiți-vă la sensul schellingian al „Vernunftului”). Este un fel de *cunoaștere prin trăire totalitară și intuitivă*. Prin această manieră de a înțelege, este natural ca viața personală și viața ca valoare în sine, să fie ridicată pe primul plan. Numai pe această cale înțelegem predilecția tinerilor, cu puține excepții, pentru ceea ce Nemții numesc „Lebens philosophie”. Tinerii cugetători și scriitori români trăesc sub semnele vitalismului și ale fatalității contemporane.

Sensibilitatea metafizică a acestora, intermediară între poet și înțelept, le dă *certitudinea relativității tuturor valorilor*, — în cazuri cu totul particulare, — *certitudinea incertitudinilor*.

Toate acestea, multiplicat cu un adânc sentiment al Destinului, luminat de acel Amor Fati, care a format ~~farmecul existențelor mari~~, fac pe acești tineri să se depărteze tot mai mult de sistem și rațiune (dați termenilor înțelesul lor didactic și oficial). Fuga de sistem și rațiune, ca și scufundările în *iraționalul vieții*, nu însemnează lipsă de disciplină și ierarhie interioară. Canoanele exterioare ale logicii discursive sunt înlocuite cu asceza destinului. S'a produs, prin urmare, o deplasare de perspectivă și o schimbare a accentului esențial al vieții. Dorul de a trăi autentic, neoficial și neincadrat, lupta cu tot ce e convențiune și tipar stereotip, împrumută acestor tineri *tragismul unei atitudini eroice*.

Nepăsarea față de construcțiile sistematice și frenezia vieții interioare, duc „la eseu, confesiune, lirism, roman autobiografic, liric sau de notații”. Nu intrăm în analiza acestor genuri. Semnalăm doar faptul ca atare.

Toate aceste însușiri, departe de a prezenta toate calitățile și neajunsurile tinerei generații, alcătuiesc numai o fațadă a manifestărilor ei, fața întoarsă spre Europa, spre occident. Prin aceste însușiri, tânăra generație românească, care este cea mai europeanizată, comunică, la acelaș nivel, cu intelectualii lumii civilizate. Unii din tineri, și o spun pentru conturarea celor mai de sus, militează pentru o orientare spre „neoclasicism, spre revenirea la claritatea, armonia, preciziunea și formele luminoase ale spiritului latin”.

Să nu se creadă că între aceste tendințe spre neoclasicism, formulate mai mult ca un remediu al crizei spirituale a prezentului, și celelalte note distinctive ale tinerei generații există contradicții ireducibile. Privind lucrurile desbărați de sgura prejudecăților, acele aparențe înșelătoare se risipesc. Prin fuga de sistem și rațiune nu trebuie înțeles o abdicare dela funcțiunea luminatoare a inteligenții, nici o desamăgire în infinit, (expresie, pe cât de periculoasă, pe atât de frecventă azi în publicistica noastră cu alură), ci o schimbare a „accentului esențial”, o inversare și o lărgire a perspectivei, o „reînnoire a vieții”. În acest caz, îndreptarea spre neoclasicism nu înseamnă acceptarea întocmai a formulelor și canoanelor sacrosancte ale clasicismului, ci o eliberare a ritmului vital, o creștere suitoare și luminoasă, spre alte forme de viață, poate mai cuprinzătoare și mai autentice.

Considerând din acest punct de vedere lucrurile, suntem pe linia de foc a marilor creații spirituale, izvorite totdeauna din îngemănarea universalului cu individualul, din contopirea a ceea ce e „general-uman” cu „ceea ce e specificat fiecărui ethnos”. Și pe această cale, referindu-ne la cultura românească, nici o generație dela cea junimistă n'a ajuns la o îmbinare mai fericită a celor două elemente, decât tânăra generație românească. Și iată de ce.

Acestor aspirații de europeanizare li se adaugă, armonizându-se, aspirațiile de autohtonizare. Generația tânără are o conștiință vie a tot ce-i frumusețe, gând și înfăptuire românească. Mitul anticului Antheu îi este pururea prezent. Ancorarea în pământul natal, scufundarea în sufletul poporului, îi împrumută „farmecul mistralian” al legăturii sfinte între om și duhul pământului natal. Tragismul Meșterului Manole și prevestirea jalnică a Mioriței își prelungesc peste veacuri rezonanțele de baladă, trezind ecouri puternice în sufletele tinerilor.

Din această prezentare sumară lipsesc multe lucruri. Am pe deplin conștiința acestor lipsuri. Lipsește mai ales caracterizarea „junelui suficient” al tinerei generații, întru nimic deosebit de „junele suficient” german, italian, francez, maghiar, etc., asupra căruia nu pot insista acum.

Conturarea acestei generații, prin trăsăturile de mai sus, justifică afirmațiile enunțate mai sus și explică deosebirile de mentalitate, cari duc la conflictele ce se desemnează în Ardeal, între bătrâni, tineri îmbătrâniți prea de vreme și tineri, între cele trei generații născute în zodii cu totul diferite, ale căror nume le tănuim

intenționat. Pentru aceasta, n'a sosit încă împlinirea vremii.

Un lucru vreau însă să se știe: deosebirea de vederi între generații nu se reduce la o luptă sterilă și irespectuoasă, cum cred cei mai mulți, mai ales din cei vechi, la o luptă împotriva „gerontocrației”.

Semnificația ei e mult mai profundă. Stau față în față forme de viață cu totul deosebite. Intre ele există o ireductibilitate care trebuie înțeleasă. Nu este voită sau elaborată după toate metodele unei strategii bine intenționate, cu scopuri apriori stabilite, ci este impusă de viață. Intre mecanismul bătrânilor și dinamismul tinerilor, (dați termenilor sensul lor biologic), indiferent că ne declarăm pentru unul sau pentru altul, decide destinul imanent vieții, vârstelor, și nu uneltirile de natură exterioară. Dacă fiecare și-ar trăi destinul autentic, lucrul acesta s'ar releva dela sine, iar în locul disperărilor, regretelor și căințelor, ar înflori, pe frunțile tuturor lumina tragismului eroic, eflorescența supremă a vieții.

Cum însă în viață, variabilitatea și unicitatea sunt legi, destinele diferă și cu ele odată misiunile.

Dacă misiunea cea mai grea, misiunea creatoare și revoluționară, (termenul nu este o amenințare), îi revine generației celei mai tinere, este pentru că s'a dovedit, după semnele de până acum, cea mai dotată și cea mai autentică.

GRIGORE POPA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

P A N T E R A

Un sfredel cald de soare i se 'nfinge
În inimă, prin gratiile 'nmulțite;
Acolo glasul sângelui desleagă
În răcnet; și în plâns lumina-și stinge.

Lovește 'ncet cu laba în zăbrele
Să simtă caldă iarba 'ngenunchiată —
Ci simte fier; și urletul sfâșie
Singurătatea ceasurilor grele.

Departa, în pădurile crescute
Cu arc de geamăt în spinarea udă,
Scâncesc împreunările jaguării
Și florile de-otravă se desfac tăcute.

Acolo, în miresele dospite
Se încleștează peste lut liane;
Și ochii sunt de jar, fierbinți, și gura
Din carne mușcă vechile ispite.

Acolo 'ncolăcită stă de pândă
Pe crengi cu suc cald mustit în soare
Și 'mprăștiat în palme mari de frunză
Cu fluturi moi, în înserarea blândă.

Acolo trupul ei e arc de soare
Și-i cald de 'mpreunările gemute —
Pe ochi pleoapa se ridică 'nceată
Și sfredelul luminii 'n carne-o doare.

Intinde trupul greu de chin și geamăt
Și mușcă fier cu ochii plini de zare,
Cu nări involburate de-amintire,
Și moare 'ncet visând păduri de freamăt
În care sufletul se 'ntoarce slobod.

YVONNE ROSSIGNON

M E Ş T E R U L M A N O L E

Iar Manea ofta
Şi se apuca
Zidul de zidit,
Visul de 'mplinit.

E o eroare cu ispăşire amară, să crezi că poţi rupe o frunză măcar din cununa de lauri a artei fără să o plăteşti cu propria viaţă. Acest adevăr, exprimat undeva de Th. Mann, se aplică cu egală valoare tuturor formelor de creaţie umană. Toate cer pentru realizarea lor jertfirea insului biologic în interes supraindividual.

Viaţa se desvoltă pe planuri diferite, care se stratifică, se subordonează, se coordonează, cresc alătura sau se întretaie. Câteodată viaţa de pe un plan se desfăşoară în detrimentul formelor vitale de pe alt plan. Se pare chiar că e o lege care cere distrugerea unor forme prin altele, pentru ca să fie posibilă lărgirea cercurilor concentrice ale vieţii ce creşte în forme tot mai supte, tot mai cuprinzătoare.

În forma ei somnolentă, de organism vegetal, Viaţa îşi stoarce sucul ciudat direct din materia neelectrizată încă de fiorul vital. Realizat în formă animală, acelaşi principiu al Vieţii creşte consumând forma logic anterioară. Jocul se complică mai departe şi înăuntrul aceleiaşi grupări organice unele forme se întruchipează în așa fel încât se vede limpede din felul cum sunt plăsmuite, că sunt ca să distrugă sau poate, mai corect exprimat, pentru ca să trăiască, trebuie să distrugă pe altele, însăşi existenţa lor fiind condiţionată de cele ce sunt de distrus.

Alte ori Viaţa sacrifică mii de indivizi înăuntrul aceleiaşi speţe, pentru ca să rişte perpetuarea prin câţiva inşi care au şansele scăpării.

Dar forma cea mai tragică a sacrificiului o îmbracă Viaţa la om, când în acelaşi ins se scindează conştiinţa şi, supunând marelui renunţări orice imbold aducător de bucurii individuale, se sublimează, eliberată, în formă nouă. E forma eroică a Vieţii, în care insul biologic, trăindu-şi moartea, înalţă cel mai sacru imn Puterii ce *din nou* l-a zămislit.

Omul, ca exemplar al regnului din care face parte şi ca membru al formei organice superioară lui, societatea umană, îşi ţese traiul, împins de instinct şi îndreptat de o raţiune suficientă. Şi-a îndeplinit cu prisosinţă destinul, când în schimbul unei munci aspre a gustat o bucurie corespunzătoare şi a mai reuşit să predea altor inşi sămânţa vie închisă tainic în păstaia trupului său pieritor. Raţiunea supremă a principiului ce l-a creat nu-l priveşte. Doar arar, în clipe de nostalgică singurătate, o teamă vagă de ceeace e dincolo de lucruri îl cuprinde. În general ajunge însă vremelnicului individ, pierdut undeva în meandrele istoriei cu isvorul şi revărsarea în ceaţă, suferinţa şi bucuria momentului. Acesta e destinul miilor.

Ci sunt unii care apucă alt drum. Pentru că viaţa umană creşte în planuri diferite. Şi nu acelaşi drum duce în fiecare plan. În viaţa

comună, drumul individului e trasat, contribuția lui proprie la formele existente, minimală. Și dacă Vieții i-ar ajunge tiparele realizate, omul, neistoric, ar pași pe loc, repetându-se indefinit. Dar în jocul ciudat dintre organic și anorganic, apoi dintre organic de esență inferioară și esență superioară, din ciocnirea lor, întocmai ca din cremene isbită în cremene, tâșnește scânteietoare forma nouă de viață, cercul mai larg, concentric cu toate câte au fost mai înainte. Așa s'a născut cândva *Cultura* și așa continuă să se nască. Ea cuprind.e asimilate prin distrugere sau prin simplă încorporare, toate formele vieții anterioare, dându-le tuturor cadre mai suplă în schimbul unor pierderi incomparabil mai mici, zălog fără preț pentru bunuri neprețuite. Dar n'am să mă ocup eu aici de comoditățile și incomoditățile celor ce consumă cultura și o acceptă de voie, de nevoie.

Tema mea este Meșterul Manole. E creatorul de cultură, plămuitorul de noi forme ale Vieții.

Să admiri Biserica-minune și să te bucuri de frumusețile ei, nu e totuna cu înălțarea ei spre slavă și soare. Noi ne desfățăm numai, trăind măreția zidirii, dar Meșterul și-a înmormântat în temelia ei iubirea, viața. Acesta e destinul celor aleși.

În primele ei plămuri, strict biologice, Viața se dezvoltă în forme la care autonomia caracteristică ființei vii nu contribuie cu nimic. Totul se desfășoară independent de unitățile vitale, conform unor legi imanente speței sau individului. Chiar omul trăește cum trăește în cea mai mare parte a duratei sale, pentru că așa i s'a dat. Ca element biologic al speței din care face parte omul, copiii săi, trei sferturi din viața sa e aproape tot atât de mult opera Eului său autonom cât mărul de pe creangă opera deliberată a copacului pe care a crescut. Tiparele, în care se dezvoltă toate acestea, sunt lămurite de mult, individul și speța nu fac decât să se complacă în ele. Istoria nu schimbă mult aici.

Sunt altfel însă lucrurile, când Viața cere viață pentru plămuirea nouilor forme de viață ale Claturii. Dumul înainte nu e dat în acest plan, dar în trecut se înalță piramidele Vieții strecurate. Viitorul trebuie însă cucerit, pas cu pas, cu jertfe de vieți fără număr.

Sunt câțiva inși cari în celălalt plan, realizat, nu se mai împacă cu nici un drum existent și atunci își crează ei un drum nou, neînceput încă de nimeni. După ei va veni apoi toată gloata istoriei. Viața i-a ales însă pe ei, pe câțiva inși, ca să-i îndeplinească noile porunci dictate de jocul ce se lărgește mereu.

Principiul Vieții a construit societăți animale cu indivizi organici diferiți, potrivit misiunii lor de parte în tot, pentru ca totul să se desvolte armonic. Dar această Viață, atât de savantă în alte întocmiri, nu a construit indivizi umani, care să aibă *numai* misiunea specială de a crea noi forme de viață, neprevăzute încă. Ci lasă aceeași ființă umană, roasă de patimi și de poște pământeste, să-și construiască singură aripi măestre, ca să se înalțe în sbor rotit către cerul cu stele ademenitoare. E prima dată când principiul Vieții

își bizue creația pe forțele sbuciumatului ins biologic. L-a construit pentru un drum știut, aducător de mici bucurii și suferințe, cu scopul de a-i servi drept verigă într'un lanț; dar a mai ascuns în el și sămânța neliniștii de a crea, pentru cazul când drumul celor mulți e prea îngust. A pus numai sămânța neliniștii, drumul însă trebuie să-l croiască singur, prin stâncă, spini și beznă, spre steaua veșnic departe, pieritorul ins biologic. Și atunci, hărțuit de ispitele vieții pentru care a fost construit, omul ales începe lupta pe viață și moarte, renunțând pe de o parte la bucuriile momentului și făcând pe de alta eforturi supraomenești pentru a-și îndeplini menirea. Timpul este prea scurt și arta prea lungă, ca să poată ridica Biserica-minune, fără să-și îngroape în temeliiile ei viața și dragostea.

♦ Când Meșterul a reușit să transmită tot sângele său operii sale, atunci Viața îi oferă beția unei clipe de slavă trecătoare. Și Meșterul devenit Erou se crede plătit peste măsură de truda sa.

Dar în zidul măreț geme dragostea lui înmormântată vie, iar opera clădită din sânge și suflet îi apare doar un pas stângaciu spre forma care trebuie să vină mai frumoasă decât toate și care să răsplătească viața jertfită. Nu există însă formă care să poată mulțumi mai mult decât o clipă. Principiul Vieții cere noi și noi creații, iar Meșterul simte dela o vreme că el este jucăria unor puteri deasupra lui și că forma aducătoare de liniște deplină poate fi visată numai, dar niciodată atinsă.

Urmează ~~Bultima fază în dezvoltarea omului~~ Cales: seninătatea deplină în fața Destinului implacabil. Omul care a înțeles cât poate ști, cât poate face și cât poate spera, nu mai poate cădea în desnădejde. Desnodământul fatal îl va găsi neclintit la postul său, ca pe un soldat crâncen, călit în lupte, care și-a înțeles misiunea.

Ci Opera se va înălța mândră către zări, spre bucuria generațiilor care vor veni și drept semn al veșnicului vis omenesc care trebuie înfăptuit.

M. BENIUC

IN ÎMPĂRĂȚIA LUTULUI

*Oaspe drag, prietene din sat,
prietene cu ochii clari și sufletul frățân,
prietene cu pumnii tari ca pietrele rotunzite 'n ape reci,
ascultă-mă:*

*Iubirea mea dintâi: câmpenească sărbătoare cu iarbă și flori;
credința mea de-atunci: mănunchiu de minuni străvechi;
vieața mea demult: poveste . . .*

*De-aș fi rămas la sat mi-aș fi sângerat genunchii pe creste,
aș fi adulmecat lumina la crepuscul,
și-aș fi dormit cu luna căpătâiu.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*M'aș fi 'nvălit în furtună ca 'n glugă;
aș fi cântat singur în ploaie, cu cerul pe umeri,
și-aș fi desprins din susurul plopilor întâmplări cu haiduci.*

*În oglinda izvorului mi-aș fi tocmit chipul bronzat,
cu pumnii strânși copaie aș fi sorbit sănătate,
și-aș fi frânt fete clădite din bulgări de lut și lumină . . .*

*— Prietene din sat, prietene din împărăția lutului,
pe drumurile noastre
sunt atât de mulți trecători că mă simt singur și mic;
ia-mă de mână și du-mă pe cărări bătute,
printre lanuri de gâu blond și cânepă nouă! . . .*

RADU BRATEȘ

P R I M Ă V A R Ă

*Scald în soare stropi de lacrimi și descânt
inimi calde lămurite în amiezi;
sărut iarba fragedă 'n livezi
și desmierd cu mână moale mugurii 'n pământ.*

*Cioburi vechi asvârle lutul frământat —
de subt coaja lor se scutură feriga.
Șerpilor cu duhul ferecat
mucegaiul obrintitu-le-a veriga.*

*Suieră lumina în mănunchiu desprins,
înfrățită 'n bucuria lor;
iezii sfarmă dunga subt picior
și-și încearcă 'n ape limpezi botul lins.*

*Slovenesc în brazda prundului cântare
și 'ngânarea lujerului pur,
în corole violete torn azur
și 'n găoci de humă învierea mare . . .*

RADU BRATEȘ

I N T E L E C T U A L I I

Preuteasa își arăta în geam pieptul lat și nasul cârn. O clipă stete fără să zică nimic, uitându-se supărată la oaspeți și în deosebi la fața aprinsă a popii, gândindu-se: „iar s'a îmbătat“, apoi isbucni mâniaoasă:

— Da' nu vă duceți la biserică? Îi vremea de vecernie, părinte!

Oaspeții, „intelectualii“ din Podbeală, ocupați cu discutarea unor înalte probleme politice și culturale, nu o auziră; altfel, cavaleri cum sunt de obicei oamenii de pe Câmpie, ar fi sărit cu toți s'o servească.

Destul că femeea fu nevoită să repete cererea. De data asta la foruri unde avea mai multă trecere și unde era ascultată cu mai mult interes. Scoborî glasul cu două tonuri și, ajungând aproape de tenor, zise:

— Părinte! n'auzi, părinte!? O fi timpul să te duci la biserică!?

Popa duse mâna la tâmplă, par'că ar fi vrut să alunge o muscă supărătoare și răspunse printre vorbe:

— Ne ducem dragă, îndată! Ne ducem!

Popa Podișcă, cum îi spunea lumea, prietenii din dragoste și dușmanii din batjocură, un omuleț chel, cu favorite albe ca Francisc Iosif, discuta cu notarul. Își pusese în gând să-l convertească la sf. ortodoxie. Mai ales fiindcă observase el că notarul se interesează tot mai mult de mântuirea sufletului și ori de câte ori se întâlneau, se arăta tot mai setos de „adevărurile sfintei noastre credințe“.

Popa trăgând cu ochiul la preuteasa care nu se depărtase încă din geam și par'că mai avea de spus ceva, intrerupse discuția și, umplând un pahar, o rugă cu glasul mios:

— Dragă, nu vrei să bei și tu un pahar. Să vezi ce bun s'a făcut vinul ăsta.

Apoi către ceilalți: domnilor, să mai prindem curaj! Și umplu paharele.

Preuteasa luă paharul, îi spuse ceva repede, îndesat și după ce puse paharul pe pervazul ferestrei, așa de încet că se vărsă jumătate, plecă.

— La femme! dete din cap notarul, care știa câteva vorbe franțuzești.

— Prosit!

— Pace!

— Bea și dumniața, părinte, ..! începu să declame, un student în litere, înalt și sfrijit.

— Dă-le pace! zise în ungurește notarul. Sunt copii. Zi mai departe, cu ortodoxia!

Grupul, unit pentru o clipă la ciocnirea paharelor se despărți din nou.

Notarul foarte atent la ceea ce spunea părintele își pusese mâna la ureche în formă de pâlnie și se uita la niște ciori de pe un salcâm, gândindu-se cum le-ar putea împușca mai bine.

Câteodată căsca de îi pârâiau fălcile, bătându-se cu palma peste gură :

— Te rog să mă ierți. Țsta-i reumatism din războiu. Zi mai departe. Te ascult. Da știi că-i interesant. Foarte interesant.

Notarul picase în sat cu o ceată de husari în ajunul revoluției. Inbolnăvindu-se de gripă spaniolă, a dat drumul oamenilor cari plecaseră tocmai cu o zi înainte de a le ordona el, furându-i și ghețele și a rămas, mai întâi, ca oaspe al contelui și după vindecare ca tovarăș de călărie al „exceleșiei sale grofița“.

Mai târziu — politica românească l-a răsădit în pământul amestecat al funcționarilor și — plantă de pădure — s'a prins. Acum, treabă nu face, umblă la vânat și împușcă câini.

Când il apucă boala vitejeii, sare cu calul gardurile oamenilor și stârnește laia de câini a satului.

Puțin mai la o parte, înconjurat de un grup de elevi, doi studenți și un funcționar mic, stă dascălul, un vlăjgan cumplit, schiop și neras.

Mâncă semințe de floarea soarelui, obicei adus din războiu și se trudește să-l învețe pe plutonier un cântec rusesc. Cântă răgușit și bate măsura cu o briceagă mare.

Decâteori apare preuteasa, care a început să-i persecute, aducându-le vinul numai cu jumătatea, se entuziasmează, ridică glasul și isprăvește cântecul cu o improvizajie :

— Trăiască damele romane!

Plutonierul, un sfrijit arțăgos, e tocmai pe puntea care duce de pe pământ la rai; zâmbește și râde mereu, fără să știe de ce.

Intelectualii din Podbeală s'au adunat, ca de obicei, în ziua de Paști, la popa. Au luat-o cam devreme, cum se cuvine să facă cei cari vreau să ajungă departe.

După ce au pupat mâna „Coanei preutese“, părintele a scos masa afară, sub frăgar, poftindu-i să stee.

Și au stat, ca să-i stee preutesei cloștele și părintelui vinul în butoiu.

Asta s'a întâmplat cam demult. Deatunci oaspeții au înconjurat cu masa frăgarul, ferindu-se de soare.

Acum nu mai au unde fugi, soarele s'a coborât lângă deal și-i împoașcă cu săgeți galbene, oglindindu-se în paharele de pe masă.

Pe ulița preserată cu coji de ouă roșii, unde pomii înfloriți, aerul și totul miroase a sărbătoare, trec grupuri de țărani, înălțându-se din călcăie, se uită peste gard în curtea popii.

Dascălul roșu, transpirat și-a scos haina, gulerul tare, murdar, s'a ridicat în sus, iar cămașa atârână în jos, desvelindu-i pieptul puternic, păros pe care atârână o cravată veche, din era maghiară.

Stând într'un picior, răzimat de masă, se înverșunează să-l invețe pe plutonier să cânte.

Plutonierului îi place cântecul mai mult decât se poate spune; are ce are, azi că nu-l poate prinde. Decâteori greșește, trânteste capela pe masă, scuipe în palme ca și cum s'ar apuca de trântă, și când e gata, strigă dacălului:

— Acum!

Preuteasa stă de vorbă cu niște țărance și se uită șasiu la domnii cari beau mereu și nu se mai urnesc, să meargă la biserică.

Și astfel oamenii stau să-i scoată din sat; dar dacă ar auzi că în ziua de Paști a stat la beute cu dascălul, notarul și ceilalți hajmandăi ai satului care n'au nimic de pierdut, se scoală iar pe casa lor. Stă ca pe spini și tresare ori câteori aude zarvă pe uliță.

L-a chemat decâteva ori deoparte pe popa, l-a ocărit, l-a dăscălit și omul molcom din fire, a ascultat-o, încercând s'o împăciuască, apoi s'a așezat iar pe scaun. La urmă preuteasa s'a hotărât s'o iee cu buna și începe dela notarul.

— Domnule notar, dta ești cavaler, fii atât de bun și lasă-l pe părintele să meargă la biserică. Vă veți explica mai târziu. Acum e ziua de Paști și popa nu poate lipsi dela biserică. Vă rog foarte mult să nu vă supărați, dar el trebuie să se ducă.

Notarul înțelese îndată situația. Ungurul dintr'insul se sculă în picioare, sărută mâna preutesei, după ce și ceru îngăduință dela părinte și îi zise:

— S'a făcut, doamnă!

Preuteasa se însenină numaidecât. Și îi mulțumi cu cel mai cald zâmbet ce-l mai păstra pentru zile mari, de când era fată.

— Domnilor, ne ducem la biserică, zise notarul. Sus plutonierule! Dascălilor! Luați-vă pălăriile și să-ne pocăim puțin după păcatele ce le-ați făcut!

— Nu se poate, zise plutonierul; încă n'am învățat cântecul.

— Să meargă popa, strigară studentii, a lui treabă este!

— Domnule notar, isbucni dascălul, dta care te lauzi că ai făcut curte la împărăteasa Zita — notarul se lăuda că „în vremea lui” când fusese locotenent, se logodise cu o prințesă — trebuie să știi eă într'o țară civilizată cum e a noastră, nu se ia nici o hotărâre capitală, fără să nu fie consultat poporul. Dictatura e o formă de guvernământ a lașilor. Noi nu o suferim. Prin urmare, dacă vrei ceva, care privește soarta noastră a tuturor, te rog să pui propunerea la vot și să vedem de s'o primi.

— Așa e, așa e!

Se votă prin ridicarea mâinilor și propunerea fu admisă.

Plutonierul începu: „Treceți batalioane române Carpații”!

— Taci mă, nici nu știi măsura. Puneți-vă în rând cu toții și apoi să cântăm. Eu voi conduce. Muzica fără conducere nu face o ceapă degerată. S'o știți dela mine.

Intelectualii se așezară în rânduri de câte trei și dascălul, îi alinie, împingându-i cu bâta. Făcuse războiul la Pesta, într'o fabrică de concedii, până când l-au prins și — scăpat ca prin minune — fu trimis pe frontul rusesc, acolo, intră în muzica militară, de unde ieșind, se vârî în aviație și tot învărtindu-se cu avionul deasupra frontului rusesc, el și un ofițer ceh, se pomeniră că li s'a isprăvit benzina. Erau aproape de Moscova. Piciorul și l-a pierdut, fugind din minele dela Arhangelsk, de lângă Marea Albă. Dar ce are aface? Viața era și așa destul de plăcută.

După ce se făcu alinierea, împărți gradele.

— Notarul, va fi șef gornist. Plutonierul va cânta din trombon; iar popa... Ce să i dăm popii? Aș vrea și ceva potrivit.

— Țimbala, zise cineva din grup.

— În front nu se vorbește, domnilor. Dealtfel în muzica militară nici nu este țimbală.

— Drepti! Direcția biserică, înainte marș!

Dascălul înalt, o luă înainte, șchiopătând se sprijinea în băț și cu stânga da măsura pentru un marș pe care uitase să-l hotărăscă.

— Un, doi, trei..!

În aceeași clipă începură clopotele. Cântecul limpede străbătu văzduhul înflorit. Parcă undeva, în apropierea satului ar fi fost o cetate nevăzută, împietrită ca un înopțat de vară și dintr'însa se revărsau, peste sat, valuri de cântece dulci, armoniase.

* * *

Ajunși la școală unde se făcea liturgia, biserica fiind în reparație, se opriră întâi la poartă, să-l aștepte pe popa care-și uitase jobenul acasă.

Școala era o clădire veche, dreptunghiulară, acoperită cu șindrilă putredă și acoperită cu mușchiu verde. Pe alocurea căzuse tencuiala și se vedeau lețele din părete, dar nimeni nu se gândise să pună mâna, s'o lipească. În mijlocul curții pline de paie și de tot felul de murdării era așezat deacurmezișul un copac, de care, legată o vacă bătrână, rumega uitându-se la domni.

Școala era ridicată dela pământ ca de vreun metru și ca să intri trebuia să te urci mai întâi într'o verandă mare legată de acoperiș cu vre-o trei-patru stâlpi. Altfel poate ar fi plecat la vale cum și începuse s'o facă în câteva locuri. Veranda nepodită și plină de gropi, școala hârbuită, curtea și totul îți făcea o impresie amară de neingrijire și sărăcie.

Intelectualii se opriră la intrare, pretextând că dascălul le-a pus o cursă: vrea să-i facă să intre ei întâi iar el va pune mâna pe vreun șurub, o grindă putredă și toată șandramaua se va dărâma pe ei.

Dascălul fu nevoit să calce legile ospetiei și intră el întâi.

Cum puse piciorul pe întâia treaptă — dealtfel nu erau numai două — lemnul putred se rupse sub greutatea uriașă și de nu era notarul care să-l prindă ar fi căzut ca un copac tăiat din rădăcină.

— Hoop! Ține-te dascăle!

— Ați văzut, aia era treabă pregătită nouă!

Dascălul după ce își restabili echilibrul, înjură una strașnică apoi scoase o batistă mare, murdară și își șterse nădușeala.

Pe urmă înjură satul care nu se îngrijește de nimic și își pipăi piciorul la care se lovise pușin.

— L-ai scrântit?

— Nu știu!

— Nu face nimic și așa e mai lung decât celalalt.

Dacă-lul îl privi disprețuitor.

Grupul întreg se adună în juru-i și transmițându-i condoleanțele, căutau motivele dezastrului.

Unii mai credincioși, spuneu că pedeapsă de sus este fiindcă nu cuvinea omului a gusta din aghiazma preutesei. Alții dimpotrivă credeau că Michiduță, căruia i-e tare drag, n'a vrut să-l lase să intre la vecernie și, când a văzut că nu birue cu el, l-a apucat cu coada de piciorul șchiop și a tras până ce s'a rupt podeaua.

— Ba e greu vinul părintelui, zise un elev.

În vremea asta, în școală, cantorul cânta Christos a înviat de i se uscască gâtul și i-se scofâlciscă obraji.

Sătenii, cei mai tineri mai ales, își pierduseră răbdarea, se uitau pe ferești, ori ieșiseră în curte.

— Să intrăm, domnilor, ne așteaptă poporul, zise popa.

— Poporul, poporul, declamă notarul cu un gest care ar fi vrut să cuprindă lumea.

— Haideți, dascăle, ești mai bătrân.

Acestuia venindu-i greu să se urce, spuse că ar fi mai bine să se întoarcă și să-i ajute preutesei la cină.

— Nu se poate, nu se poate.

Se făcu propunerea să se aducă scripetele dela fierar.

Notarul spunea că ar fi bine dacă i s'ar adăuga piciorul șchiop, iar alții erau de părere că e mai preferabil să se taie ceva din cel prea lung. S'ar face și economie.

Însfârșit dascălul puse piciorul pe treapta de sus.

Popa, urcat în verandă, îl apucă de mână, iar cei de jos începură să-l împingă, ca și cum ar fi urcat o greutate imensă. Unii îl trăgeau; plutonierul îl apucase de bretele.

— Ovrup!

— Noaa amu, sus cu el!

— Plutonierule, te croiesc!

— Toți odată, sus!

Însfârșit dascălul ajunsese în verandă și își potrivi pantalonii cari, în zarva urcării, o luaseră la vale.

— Plutonierule...

— Dă-i, îl întrerupsese notarul.

— Lasă că și tu ești o poamă.

Cei doi studenți și elevii, oameni de sat ai căror părinți și neamuri îi puteau vedea, stau mai la o parte și se amestecau rar, numai ca să nu arate că fac opinie separată.

Pe pragul bisericii, dascălul îi rânduie din nou și după ce află tonul lovind briceaga de ușchiorii ușii, îi pregătește pentru un marș:

— Un, doi, trei — Christos a înviat din morți...

— Pianissimo, crescendo,...

Sala de clasă, singura sală dealtfel a școlii era mare cât o sură pustie. Cel dintâi lucru ce-ți izbea privirea, o gaură mare din tavan, locul burlanelor, pe unde îți făcea impresia că se uită în jos un ochiu cumplit, negru. Pe pereți se vedeau sgârăituri, pe alocuri căzuse varul.

Tavanul era sprijinit de grinzi mari, afumate pe sub care mergea meșter-grindă ca o spinare de cal beteag.

Băncile erau îngrămădite unele peste altele, pe margini.

În fruntea sălii, era improvizat altarul construit dintr'un schelet de scânduri, îmbrăcat cu pături țărănești.

Era atât de mic că părea o cutie și preotul, cu toată micimea lui se lovea uneori de leaful care făcea pe pragul de sus al ușii împărătești. „Biserica” era plină de oameni. În dreapta, lângă altar, era o bancă de școală care forma strana. Aici se adunară câțiva țărani mai sftoși, cari, făcând și ei pe cantorii, țineau în mâini cărțile bisericesti din care nu pricepeau nimic.

La intrarea intelectualilor, poporul se despărți în două, făcând loc; cantorul tăcu și cei câțiva bătrâni ce se rugau își ridicară capetele, uitându-se nedumeriți la noii veniți.

Tineret nu prea era în biserică: mai mulți bătrâni și femei. Domnii ocupară strana.

Popa se desprinsese din grup și înainte de a intra în altar începu să se roage în fața ușii împărătești: zărind chipul Maicii Domnului cu inima străpunsă de săgeți ce păreau că-l privesc muștrător, simți o ușoară cutremurare. Auzi însă glasurile tovarășilor și îi reveni veselia. Ridicând mâinile de părea un candelabru cu trei brațe, se uită la o pânză de paianjen din tavan.

— Uite la popișca, ce știe face, zise dascălul.

— Stai că ăsta e numai începutul.

Popa se simți a râde și intră în altar.

— Domnilor, începu dascălul, muzica fără conducere nu merge, e orăcâit de broaște, s'o știți dela mine. Acum însă, fiindcă suntem mulți și avem și bași tenori și de toate vom face un cor, un cor minunat. Măsura o să fie de doi a patra și tonul îl vom afla acum.

Scoase briceaga și o lovi de strană: Dooo, mii... doo, mii...

— Maestoso. Ai auzit notarule!?

Pe omul legilor de cum intrase în sală, unde era o căldură înăbușitoare, îl pleznise o durere cumplită de cap și un somn care-l trântea mereu cu capul de bancă. Glasul dascălului îl atinse neplăcut.

— Auzit! Doar nu's surd, răspunse neridicându-și capul de pe bancă.

— Nu fi răsboinic, interveni plutonierul. E păcat, în casa lui D-zeu.

— Nu permit, nu permit.

— Măi, toporul naibii, cum i-a sărit țandăra.

— Cine v'a pus să-l aduceți în biserică de creștin. Poftim, acum te pocnește, se amestecă cel mai bătrân dintre studenți. Apoi către notar :

— Taci măi din gură. Cel puțin până ieșim din biserică. După aceea luați-vă de cap.

Notarul, tot cu capul pe bancă, lovea mereu cu pumnul până adormi.

— Nu permit, nu permite-e-e . . .

Asupra celorlalți schimbarea aerului făcu aceiași dezastruoasă impresie. Un elev ieși afară și plutonierul se făcu palid ca moartea. Nimeni nu mai stăruia să cânte în cor și o luară, fiecare pe sema lui.

Preotul își simțea fruntea încercuită în fier, picioarele și mâinile i se muiară ca și când i-ar fi fost de călți și limba i se îngrosase de abia se mișca în gură. Cu greu se ținea pe picioare.

— Nu voiu putea servi, îi trecu un gând primejdios prin minte. Mă fac de minune.

Gândul ăsta îi împrospetă puterile și îl ținu în picioare până la sfârșit.

Crâsnicul țaran cuminte, care-și cunoștea stăpânul, luă din balama-le toate gemurile școlii — deschide nu se puteau și dădu drumul aerului.

Preotul începu să cânte: „Aceasta este ziua care a făcut-o, Domnul să ne bucurăm și să-ne veselim . . .

Uitase viersul. Din când în când revenea, în cântare, melodia adevărată, așa cum o apă ce iasă din matca-i și o ia peste șesuri, la strâmtoare revine la vechiul ei loc.

Cânta răgușit, monoton, ca un țaran bătrân ce merge cu carul pe o noapte cu lună. La sfârșitul frazei muzicale, după ce o lungea ca pe o doină, îi venea să strigi complectând: măăăii, . . . cea Joiană!

În strană dascălul cânta singur. Avea un glas puternic, puțin spart, cânta tare, umplând sala ca un butoiu, pălmuind timpanele. Uneori o urca sus de tot, cât îl ținea gâtlejul și cât nu putea, ridica mâna în sus. Apoi se cobora jos și cântecul lui părea un behăit de oaie flămândă.

Era necăjit că nu-l ajută nici un domn și pe țărani nu-i lăsa să se amestece.

La ieșitul cu Evanghelia preotul se lovi cu capul de pragul de deasupra. Elevii pufniră de răs; poporul înmărmuri.

Stete apoi în fața altarului cântând un „amin“ nesfârșit, în vreme ce nu mai afla pagina.

— Stai să mă uit în tip, zise popa și se întoarse înapoi în altar

Să știi că popa o lungeste într'adins, șopti unul dintre studenți, dascălului. În liniștea ce urmă se auzi sforăitul puternic al notarului,

— Scoală-l măi pe toporul cela.

Dascălul avu o inspirație și, luând Apostolul, ceti cu glas înalt:

— Zis-a Domnul către Farisei. Adevăr adevăr zic voauă. Grăbește-te Părinte că timpul pierdut nu se mai întoarce. Și multe păcate îți vor fi scrise ție că ții aci flămânzi și însetați!...

Popa, vulpe bătrână, tot căutând prin tipic, răspunse din altar.

— Fericiți vor fi întru împărăția cerului cei ce flămânzesc și însetează de dreptate.

Poporul plecase, în mare parte. Mai rămaseră câteva babe bătrâne care stau ca împietrite cu buzele atârinate, cu pleoapele lăsate pe ochi.

Lângă strană, un pâlc de țărani, în frunte cu primarul și notarul stau drepți, fiind de față șefii lor, și se uitau la cele ce se petrec. Pe fețele lor arse de soare, în ochii căpriei, nu era nici dispreț, nici revoltă, ci doar undeva, în adânc se zărea o undă neagră, tristă:

„Au venit beți la biserică... Domni!”

Fraza aceasta amară se întipări în suflete lor și nu se mai șterse niciodată.

La sfârșit, plutonierul avu ambiția să cânte și el un solo: Christos a înviat. Ca orice soldat voia să pară altfel de cum e restul lumii și cântă amestecând în rugăciune marșuri și chiar câteva note din ciardaș. Ne mai având unde o urca, vocea i se rupse și o sfârși cu un țipăt ascuțit.

— Cânti cocoșește! îi zise dascălul.

Isprăvind vecernia, popa ieși din altar și treziră pe notar. Apoi rânduindu-se, întâi preotul, dascălul, notarul și ceilalți, intelectualii satului, ieșiră din biserică călcând greu și cântând pe glas înalt, așa cum trebuie s'o facă oamenii conștienți de greutatea și de înalta lor chemare...

PAVEL DAN

FRANCESCO DE SANCTIS

La 50 de ani dela moartea sa, De Sanctis se bucură de o popularitate și apreciere pe cari nu le-a avut în timpul vieții și mulți ani după moarte. Contemporanii săi, afară de cercul restrâns de admiratori din școala dela Napoli, au manifestat destulă indiferență față de acest remarcabil critic și istoric, gânditor și maestru, pentru ca opera lui să rămână atâta vreme abia observată și fără eficacitate în cultura italiană, iar în Europa aproape necunoscută. O așa de neobișnuită glorie postumă se explică nu numai prin ceea ce au durabil marile creații. Dacă De Sanctis și-a primit locul ce i se cuvine în evoluția spirituală a Italiei, aceasta se datorește în bună parte activității unui alt napoletan, Benedetto Croce, care i-a reconstituit și publicat scrierile necunoscute, și i-a pus în adevărata lumină valoarea originală de critic și scriitor.

Influența lui De Sanctis asupra generațiilor de după 1900 a fost incomparabil mai puternică decât asupra celor din epoca Risorgimento, când Italia abia redeșteptată la viața națională, se străduia să-și creeze o nouă orientare spirituală și politică. Generației dela 1848 și 1859, dornică de înoini de orice gen și dominată de tirania vechilor forme originale, îi lipsia o directivă unitară și o reconciliare cu viața. „Tinerii la 30 ani nu știu încă ce trebuie să facă în viață” în timp ce „în alte țări la 18 ani tânărul e un om adevărat, și se rușinează când e numit tânăr, și privește drept înaintea sa pe calea de urmat”, constata De Sanctis. Biografia și activitatea lui spirituală se confundă cu această epocă de dezordine și renaștere. Opera lui, rodul unei îndelungate elaborări, deși apare după ce cultura italiană realizase mari progrese prin contactul cu spiritul european, înseamnă în multe privințe o depășire și o anticipare (*Saggio sul Petrarca* (1869), *Storia dela litteratura italiana* (1870—71), *Nuovi Saggi critici* (1872), *Scuola liberale, Scuola democratica, Giacomo Leopardi* (1872—76), *Viaggio elettorale*, etc). De Sanctis a fost multă vreme om de școală, fără veleități de mare scriitor; a fost educator înainte de a fi scriitor, și ca scriitor a rămas tot educator. Școala lui era o școală concretă, lipsită de orice retorism și arbitrar academic, tip de seminar în care exista colaborarea între maestru și școlar. Idealul muncii colective rămânea însă o dorință, căci lipsea „auditorului acea egalitate de cultură și comuniune de spirit, cari fac posibil lucrul în comun”. Maestrul De Sanctis avea o adevărată personalitate socratică ce-i caracterizează nu numai activitatea didactică, dar și evoluția scrisului său, care însemnează încoronarea, nu programul vieții. Scrierile lui elaborate în atmosfera școlii,

sunt străbătute de acel suflu cald specific lecțiunii rostite și de concretul vieții și al existenței.

În formarea sa spirituală De Sanctis a stat la început sub influența iluminiștilor francezi, Voltaire, Diderot, Rousseau, Condillac, Descartes, Leibniz, Spinoza, Pascal și mai ales Hegel, l-au impresionat mai mult. Trecerea prin școala retoricilor puriști, unde se deprindea și el să alcătuiască perifraze bombastice și solemne, nu l-a împiedecat să ajungă în curând la curentul care se răspândea în literatura și filosofia europeană, pozitivismul de esență franceză. În Italia dela 1860 se numea realism sau verism în manifestațiile artistice, materialism, naturalism sau positivism în speculațiile științifice și filosofice. Azi, natural par foarte stranii și primitive asemenea idei cu rezonanță de filosofie populară. După credința unora, ele n'au folosit cu nimic, ba au păgubit gândirea europeană; deocamdată distincția nu e în realitate chiar așa de netă. Positivismul francez altoit în spiritul italic meridional, meditativ și speculativ, nu s'a limitat nici la forma sensismului lui Locke sau Condillac, nici la forma materialismului istoric al secolului trecut, ci a generat o filosofie spontană și intimă, străbătută de o spiritualitate profundă, care se menținea mereu în limitele realității concrete. Noile idei au pătruns adânc în gândirea lui De Sanctis, la care e explicabilă și simpatia pentru Zola, căci acesta oferea atâta real și natural „raselor latine, retorice și academice”. Adversar al idealismului fals și steril, criticul De Sanctis combătea pe savanții cari inventaseră „atâtea estetici și maniere de a scrie, atâtea istorii și tratate” lipsite de conținutul viu. Atâta speculație abstractă i se părea că ucide orice spontaneitate în artă. „Artistul mare e cel ce învinge și supune în sine idealul, adică îl realizează, creind o formă în care să se concretizeze și să se cufunde în întregime”. Poetului trebuie să-i cerem „să inspire personajelor sale suflul vieții; înaintea lui să nu existe idei pure, ci idei întrupate”. „Între natură și poet s'a întrepus această frazeologie tradițională, care nu mai are nici un sens; și poezia modernă s'a format în momentul când a îndrăznit să elimine tot acest limbaj de consuetudine și să se pună în comunicație liberă și directă cu natura”. Poetul abstract al esteticianilor e o simplă ficțiune, precum sunt ficțiuni ideile preexistente și transcendente vieții. Schemele și modele arbitrare, plasate înafara realității spirituale, sunt posibile numai ca forme imanente ființei noastre. Condiția lor esențială e omul, care le transpoartă în viață, le încarnează, realizându-le din când în când. Poezia, ca și arta în genere, în concepția desanctisiană sunt o fuziune intimă de realitate și idealitate, o unitate independentă, asupra căreia sunt infructuoase discuțiile de metodă literară sau istorică. În poezie se întrevedea posibilitatea unei arte mai simple, mai moderne (nu „moderniste”) lipsită de animalitatea caracteristică epocilor tinere. Limba literară să se împrospețeze, nu în dialectul savant, ci în limba populară, care e mai aproape de natură, mai imediată mai vie, izvorând din impresii, nu din scheme și reguli.

Tendința de umanizare a artei și a gândirii (nu în sensul Umanismului tradițional, retoric și extrinsec) e nota exențială a operei lui

De Sanctis. *Istoria literaturii*, care e o istorie intimă a culturii italiene, marca, după expresia lui Croce, o adevărată criză a criticii literare, o „răsturnare de valori” care se practica asupra unei literaturi ale cărei capodopere, dela Dante până la Manzoni, încăpuseră în Europa pe mâna filologilor și a oamenilor de specialitate. Iar noul sistem de critică (dacă la De Sanctis se poate vorbi de sistematică) nu putea avea o soartă mai fericită.

Antiscolastic și antidogmatist — convins fiind că dogmele sunt infecunde nu numai pentru literatură dar pentru orice filosofie — filosoful De Sanctis combătea intelectualismul filosofiei și fragmentarismul științei. Știința sporește în paguba vieții; cu cât se dă mai mult gândirii, se ia acțiunii. „Când lipsește credința, se naște filosofia. Apune arta — apare critica. Sfârșește istoria — se ridică istorici. Morala se corupe și apar moralistii. Statul se ruinează, și începe știința despre stat”. Ceeace nu trebuie înțeles ca un scepticism, în sensul conceptului lui Hegel a unei științe *post festum*, sau în sensul vichian că intelectul apare în viață ultimul, ca un semn de îmbătrânire, ci ca o reacțiune contra degenerării științei, care a ajuns într-o acută antinomie cu viața. „Ce știință e cea care produce idei moarte, fără virtute de coeziune, și are ca arme de luptă nu organisme opuse organismelor, ci ironia și caricatura? Societatea nu poate viețui pe idei cari generează și nu organizează”. Știința, ca și arta, trebuie să se întoarcă la natură, pentru a fi capabile de a crea noi valori. Criticând pe Hegel și Schopenhauer, De Sanctis anticipa o critică a psihologiei anilor 1900, „în om toată ființa apare când ca reflexie, când ca imaginație, când ca sentiment, când ca acțiune, și fiecare moment poartă în sine pe toate celelalte dându-le valoare”. Și e foarte evidentă influența lui asupra idealismului monist, și actualist și asupra esteticii lui Gentile.

În școală sa, De Sanctis urmărea formarea „omului întreg” care nu e numai savant și înzestrat cu gust pentru frumos, sau un personaj cu anumite idei, ci e un om de acțiune. În 1848 el exclama: „Dar ce? școala noastră este o Academie? Nu! Școala e viață”, — și luând parte activă la revoluție, a suferit persecuții și surghiun. Întrerupându-și adesea studiile literare, a intrat în politica militantă. Ca și în școală, în viața publică el a fost un eminent educator într-o țară unde politica era concepută ca machiavelism și tehnică. „Un astfel de om n'a fost și nu va fi om politic. E prea onest” — observa un tânăr contemporan, și încercările lui de a moraliza tradițiile politice au rămas destul de infructuoase. E de remarcat preocuparea ce o avea de cultivarea masselor. Cultura nu trebuie să fie apanajul câtorva indivizi, ci să devie patrimoniul națiunii. „O națiune e cultă nu când are mulți oameni culți, ci când cultura devine un ritm interior al națiunii însăși”.

Francesco De Sanctis retrăește în viața intelectuală italiană; e unul din părinții spirituali ai Italiei contemporane.

F. FUNCK-Brentano: LE MASQUE DE FER

(NOTE PE MARGINE)

Fost-a în istoria modernă enigmă mai turburătoare decât cea a „omului cu masca de fier”? E hazardat a răspunde; cert rămâne că misterul ce învâluie acest personaj a frământat multe capete omenеști și a făcut să curgă valuri de cerneală. Peste o mie de lucrări sunt lui consacrate, de oameni din foarte variate clase sociale pe lângă istorici. Nedumerirea asupra lui n'a fost total înlăturată nici până azi; nedumerire profitabilă pentru romancierul de senzație (vezi de ex. *Viconte de Bragelonne* de Dumas père).

În câteva linii: acest personaj a fost un deținut politic sub Ludovic al XIV-lea, a cărui captivitate e acoperită de taine, care și-a consumat viața în trei închisori celebre ale timpului: Pignerol (localitate italiană azi), Insula Ste. Margueritte și Bastilia. Acest prizonier ar fi purtat în permanență o mască având cordele de fier (Voltaire), de unde versiunea populară: masca de fier. Identificarea acestui personaj și al rolului său istoric în lipsă de date sigure, iată preocuparea celor ce s'au ocupat de strania lui viață. Cele mai bizare identificări au fost propuse, cu o mulțime de persoane celebre de pe timpul „regelui-soare”, unele mai fanteziste decât altele; toate doamnele mari cu legături amoroase erau propuse pe rând să nască în secret câte o viitoare mască. Citez după autorul cărțuției 2 identificări cel puțin senzaționale; după una din ele „masca de fier” fiind chiar Ludovic XIV...; după a doua... Molière.

Versiunea populară vede în „mască” un frate (mai mare, gemen ori mezin) al lui Ludovic XIV, ursit la temniță perpetuă pentru înlăturarea unor complicații de stat; formă care a răsbît până azi.

Versiunea documentar-istorică, discutând datele — câte există — prin eliminare aritmetică, se fixează asupra a două personaje: *Matthioli* și *Dauger*, cari ar putea fi adevărata „mască” deși dovezile converg spre primul exclusiv.

Hercule-Anton-Matthioli, născut în 1640, era confident al lui Carol de Gonzago ducele Mantuei, în vremile — încă turburi pentru Italia — de expansiune a Regelui Soare. Acest rege poseda în Italia fortăreața Pignerol, dar ar fi fost bucuros să pună mâna și pe orașul Casale, spre a face un pas mai temeinic în peninsulă. Pentru evitarea dificultăților cu Habsburgii și Spaniolii ar fi vrut să-l obțină dela ducele Carol însuș, în schimbul unei sume bănești. Matthioli tratează târgul la Paris ca trimis al ducelui și obține o gratificație; odată întors în Italia vinde însă secretul acestor tratative Spaniolilor, spulberând astfel momentan planurile regelui Ludovic XIV. E de priceput mânia acestuia; ca urmare ambasadorul său

la curtea Veneției pune la cale răpirea în ascuns a lui Matthioli și o execută. Matthioli e încarcerat astfel în fortăreața Pignerol, sub numele fals de Lestang și sub stricta supraveghere a unui guvernator de închisori al timpului: contele Bénigne de St. Mars. Acest guvernator se transportă, în 1681, la insula Ste. Margueritte, unde e transportat și captivul Matthioli după o petrecere de 15 ani la Pignerol, în 1694. În fine în 1698 St. Mars pleacă la Bastilia luându-și cu el prizonierul. Aici Matthioli moare în 1703, cu părul înălbit de atâta temniță. Aceste date par stabilite destul de bine. Caracterul esențial, *masca* a purtat-o Matthioli poate la Pignerol, sigur la Sainte Margueritte și Bastilia, dar *masca* era în realitate de catifea neagră, nu de fier cum vrea legenda.

Așa ar fi adevărul istoric, acceptat de d. Funk Brentano sub forma de *ipoteza Matthioli*. E evident departe de legendele fără număr, însinuând o oribilă tragedie petrecută în umbră, sub carapacea opacă a măștii de fier. Două date relativ la urmașii regelui Ludovic XIV par să confirme încă veracitatea ipotezei Matthioli.

Ludovic al XV-lea, solicitat de choiseul să-i lămurească misterul *măștii*, i-a răspuns că în realitate totul se reduce la captivitatea unui ministru italian. Un răspuns analog a primit mai târziu Maria Antoinette dela soțul ei Ludovic XV. Așa că adevărul plăti și nu prea senzațional l-ar cuprinde „*impoteza Matthioli*”.

Aci ar trebui să se termine recenzia celui ce semnează aceste rânduri.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

N'am putut rezista tentației să semnez cetitorilor o remarcă ce-am făcut chiar în prezentarea dlui Funck-Brentano, „*matthiolist*” convins, a datelor istorice. Ar fi absurd și trivial să încerc discreditarea adevărului istoric și resuscitarea vechilor legende de dragul mirajului imprecizunii, vorbitor imaginației. N'aș avea nici pe departe autoritatea. Dar a te *gândi* pur și simplu nu poate fi un păcat.

Ce remarcasem? În scrisorile secrete ce-l privesc în timpul captivității la Pignerol, Matthioli e indicat cu precizie, uneori pe nume, deși în paralel Ludovic XIV desmințea cu glas mare răpirea ce i se putea atribui, din motive politice evidente. Mai târziu regele isbutește totuș să cumpere orașul Casale dela ducele de Mantua, pentru ca spre 1700 să piarză Casale, Pignerol tot ce avea în Italia. În aceste condiții secretul lui Matthioli pierdea mult din importanță. Cu toate acestea, câteva luni înainte de a fi strămutat la Sainte Margueritte, Matthioli și tovarășii săi încetează a fi indicați precis; sunt numiți cu perifraze. Matthioli devine „*l'ancien prisonnier*”, nume ce-l conservă la Ste Margueritte și apoi la Bastilia până spre moarte. Mai precis; evenimentele politice sunt de natură a ne face să prevedem o slăbire treptată a secretului din jurul „*fenomenului Matthioli*”, slăbire ce-ar trebui să înceapă cu atât mai mult la transportarea într'o închisoare mai franceză decât Pignerol: Ste Margueritte. Ori în loc să observăm o slăbire, observăm parcă o accentuare a secretului; „*masca*” însăși este caracteristică prinsonierului *mai ales* la Sainte Margueritte și Bastilia. Numai spre moartea lui

Matthioli secretul său pare mai puțin riguros. La Pignerol s'a putut stabili și numărul captivilor lui St. Mars; erau cinci, identificați pe rând. N'a rămas nimic similar dela Ste. Margueritte. În preajma strămutării la Sainte Margueritte observăm mai curând un maxim de secret, decât un declin al secretului. Să fie totul datorit hazardului? Poate, dar faptul e intrigant. Dela Sainte Margueritte încă secretul ia parcă aspectul de ceva ostentativ, așiat oarecum. La ce bun într'adevăr rigorile ce însoțiau transportul și acoperirea cu masca însăș *de acum*? (Acoperirea avea vizibil un rol pur exterior; Matthioli nepurtând masca și singur, cum ar fi urmat să fie când era destinat să rămână invizibil în orice eventualitate). Cine era în stare să se mai intereseze în Franța de soarta unui italian uitat de atâta scurgere de ani?

Să presupunem acum *momentan* existența unei a doua măști de fier *veritabilă*; spontan ne poate veni în minte că masca Matthioli și masca *veritabilă* s'au încrucișat în închisoarea Sainte Margueritte, că Matthioli după ce și-a jucat rolul său primitiv, a ieșit cu un spor de secret și cu rolul contopit oarecum cu al acelei măști *veritabile* devreme ce singur poate fi urmărit. Ca și cum dispărând deodată masca *veritabilă* (sinucidere?, deces?, suprimare? călcare de consemn pedepsită pe loc de sentinelă?), de un secret mult mai important. Odată substituit adevăratei măști, Matthioli substituia și secretul său banal, prin o paradă de secret mai mult decât prin o tănuire *strașnică*, secretului poate mai puțin comun al celeilalte măști. În acest fel ochiul contemporanilor apuca pe o pistă falsă, pe care aveau să apuce și istoricii și adevăratul secret rămânea pe veci nedesvăluit dacă era interesul să rămână! Ludovic al XV-lea putea să fie sincer când spunea că e vorba doar de un ministru italian!

Recapitulăm: Matthioli a fost sechestrat pe viață pentru un delict politic. E foarte probabil că el a fost realmente „masca de fier” d'a capo ad finem, fără alt dedesubt; istoricește punctul acesta de vedere e cel mai serios, indiscutabil.

Dacă însă prin imposibil a mai existat o a doua mască, la un moment dat dispărută, atunci evoluția tratamentului lui Matthioli nu se contrazice cu substituirea lui în locul măștii *veritabile*, pentru înmormântarea pe veci a secretului acesteia din urmă, care secret poate c'a fost *totuș îngrozitor*. Dacă Matthioli a fost unica mască, nimic de zis, istoria explică tot. Dacă însă a mai existat o a doua, viața lui Matthioli e un sumbru indiciu al tragediei celeilalte măști. Evident, nu vom cuteza să punem această dilemă, care ar favoriza versiunile legendare ale măștii, nu. Nici n'am fi idicați s'o facem. Am spus însă că o să împărtășesc cetitorilor reflexiile mele și am făcut aceasta. Chit ca pe urmă să ascultăm iar glasul Istoriei celei reci și nesensaționale: *Masca e Matthioli și nimeni altul.*

CORONIUS

M U Z I C Ă

*Tu n'ai nevoie de convoiul
Greoiu al vorbelor sărace
Ce zugrăvesc doar vaga umbră
A sufletului fără pace.*

*Tu zbori ușoară ca săgeata
Cu armăsari de armonie
Inspumegați de suferință
Și înfloriți de bucurie . . .*

*. . . Ești inima din pieptu-mi scoasă
Ce tremură așa în strune
Făcându-le să aiureze
Tot mai sălbatec, mai nebune!*

*Ori poate ai chiar tu un suflet
Țesut cu perlă străvezie
De nviorezi ca roua nopții
Dogorătoarea mea pustie. . .!?*

AUGUSTA DRAGOMIR

PE MARGINEA CĂTORVA ROMANE

Literatura noastră actuală se bucură și suferă... de o bucată de vreme, prin creșterea producției romanului. Nu putem spune încă, desigur, că e vorba de o inflație. Poate dacă ne-am referi la calitatea producției numai, teama unei inflații de romane slabe ar prinde oarecare temeiu. Și tocmai de aceea, pentru a folosi această perspectivă neadekvată, economicistă, se impune în momentele de față o cercetare atentă a valorilor de circulație literară. — Distribuția e făcută prea adesea ori cu multă pripere: cazul *Celui de al doilea amant al Doamnei Chatterley* e simptomatic, mai ales că el e reeditat și în Franța, tot de d. Aderca (?). Revistele îl anunță și acolo. Cât privește consumația, editorii și autorii au rezolvit pentru acest gen așa de vast, dificultățile estetice, adoptând „principiile” cu care s'a făcut celebră casa Hertz din București de foarte multă vreme, cu romanele senzaționale în fascicole, prin care a otrăvit suburbiile orașelor și sufletele școlărilor necontrolați și... prea puțin controlabili!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Romanul senzațional a fost înlocuit, și se consumă ca pâinea caldă astăzi romanul-reportaj sau romanul în care tema de predilecție este „aventura sexuală”, să zicem așa, pentru a găsi un termen potrivit să-l definească. Nu vom preface, că, mai ales în urma modei Freudismului, materialul acesta n'ar putea fi întrebuițat în construcția romanelor! Dar din felul în care el este utilizat în cele mai multe scrieri actuale, se poate vedea limpede că, atât scriitorii cât și editorii, preferă înaintea oricărui alt conținut, tema sexuală, scandaloasă chiar, din motive precum-pănitore economice: distribuirea („difuzarea”) scrierilor cu cât mai mare folos și nu difuziunea artei. Pentru simplul motiv că și publicul „consumator” de artă literară preferă acest fel de scrieri care „distrează”, „excită”... imaginația și, fiind mai la nivel cu mentalitatea superficială a democrației intelectuale postbelice, servește mai lesne drept obiect de discuție „în societate”: bârfelile au fost, astfel, înlocuite în aceste cercuri intelectuale și moderne cu controverse literare, în care „distingii” interlocutori presară printre anecdotele decoltate, azi cam învechite, picanterile „romanelor” preferite, sau cele ale filmului sonor, vorbitor și scandalos.

E atât de simptomatică această psihologie a publicului de azi, încât chiar scriitorii de rasă s'au lăsat duși de curent și au încrustat scrierile lor cu aceste scorii ale succesului de librărie, devenit — cine n'o știe? criteriul de recomandare suprem al cărții contemporane.

Nu vrem să spunem prin aceste constatări că fondul scrierilor despre care vorbim acum trebuie să fie criteriul de apreciere al lor: judecarea operei de artă, oricare ar fi ea, este o îndeletnicire a criticii este-

tice, care are criterii și temeuri ce nu trebuiesc să fie luate nici din domeniul psihologiei, nici din cel social, nici din morală, cum cred, sau fac, fără să bănuiască grava lor eroare, mulți critici! Dar, judecați: fondul acestor scrieri, modelat în primul loc după succesul oarecum „economic” și nu potrivit aspirațiilor estetice desinteresate, stingherește armonizarea sa cu forma artei adevărate, iar expresia acestor idei și întâmplări ce inundă romanul de azi, este neestetică și, prea adesea, neartistică, tocmai pentru motivul că idealul artei a fost neglijat sau total înlocuit cu un alt scop străin, de către scriitorii cari prezintă această tendință, recoltând popularitate, dar neînscrind pe răbojul istoriei nici cea mai ușoară dungă de care să-și amintească viitorul.

O altă preocupare ideologică a romanului nostru de astăzi este cea socială. Experiența bogată a scriitorilor de după războiul, varietatea crescândă a problemelor vieții sociale sub toate aspectele sale, deosebiră profundă de atitudini și aspirații între România mică și cea mărită, iată atâtea prilejuri și motive de studiu pentru romancier. Din nenorocire însă numai rareori, la noi, romancierul studiază cu adevărat — sunt cazuri cunoscute — căci, Românul fiind „născut poet” se bazează de cele mai multe ori pe ceea ce se chiamă „inspirație”, chiar când trebuie ca romanul său să cuprindă viața socială: romanul social nu poate fi Utopie deși Utopiile pot avea și formă de roman. Dar și aici ideologia conținutului nu este obiectul direct al aprecierii estetice, cel mult ea interesează indirect critica; sau intră deadreptul și în preocupările criticului literar numai când este un motiv favorabil sau primejdios expresiei artistice adevărate. Romanul social poate trata chiar preocupări politice actuale, probleme economice sau morale ori religioase, de palpitant interes contemporan, cu o singură condiție, indispensabilă artei și în acest gen: să nu degenereze în studiu ideologic (filosofie) sau în pamflet politic, căci aceste categorii de scrieri nu aparțin artei propriu zise. Aceasta împrumută vieții adevărate problemele sale actuale sau trecute pentru a crea o lume fictivă, ideală, care, ori câte contacte ar avea cu realitatea trăită de noi, se deosebește de aceasta prin fidelitatea ei estetică și nu vitală, prin desinteresul practic momentan, prin natura ei de realitate artistică, creată, și nu ontologică dată.

De unde rezultă în mod necesar că scrierile care înfrâng aceste cerințe ale creației artistice, păcătuiesc grav, iar scriitorii care neglijează astfel arta lor, ori nu au educația artistică trebuitoare, ori sfilează toleranța și nepăsarea publicului cititor. Într'adevăr, se pare că nici odată nu s'a văzut obligat orice mânăitor al condeiului de a îmbogăți ogorul literelor române cu genialele sale producții, în special cu un roman, ca astăzi; dar tot astfel nici odată — excepție epoca de inflație a naționalismului naiv, dominată de „geniul” lui Elhade, care-și are explicația sa, — n'a existat mai puțină conștiință a valorilor artei, atât la majoritatea scriitorilor, cât și la public, decât azi! E necesară deci o selecție grijulie și aici, mai ales că desechilibrul spiritual de astăzi ne impune o revalorizare a tuturor valorilor culturii și nu mai poate fi acum vorba de încurajarea tuturor mediocrităților, ca la începutul literaturii noastre moderne... Dacă editorii n'au ajuns încă la noi la această superioară

conștiință de factori ai culturii, cum se poate demonstra prisoselnic, critica are în schimb datoria de a cerne producția literară, sau cel puțin de a încerca această despărțire a bobului curat de pleavă, cinstit, desinteresat; — și, fiindcă e vorba de cernut: cu o sită mai mult sau mai puțin fină. Aici e dificultatea!

Din prima categorie de romane, caracterizată mai sus, face parte în primul rând cartea dlui Damian Stănoiu, *Parada Norocului*. Regăsim în acest roman pe Liță Soare, eroul din *Camere Mobilate*, devenit șef de birou în Ministerul Cultelor, de curând sosit în vilegiatură la Sinaia și hotărât să se distreze economic și discret, potrivit modestului său salariu și pretențiilor sale reduse. Dar fiindcă și el, ca și celelalte personaje din scrierile dlui Stănoiu, clerici sau laici, este construit de natură pe un bogat fond de trebuințe isbucnitoare, Liță Soare, uitând repede admirația destoiniciei, nepricepută de el, a crupierilor dela ruleta casinoului, precum și patima fără frâu și scrupul a doamnelor robite jocului și înfrângând repede orice „prejudecăți“ de morală matrimonială, este răpit de patima jocului de noroc. Astfel trece vertiginos, condus de inventivitatea săracă a autorului, prin câștiguri și pierderi, irosindu-și, cu aceeași lesnicioasă risipă, energia ca și în *Camere Mobilate*, cu doamnele ce-i stau urgent la dispoziție, sacrificând lui Eros — mijloc de refacere financiară, spre mulțumirea ineputabilului Liță ori spre marea lui mirare, de ceea ce poate face banul! Inafară de cunoscuta, și într'adevăr, remarcabila cursivitate a stilului, de ușurința captivantă a dialogului, de scurtimea precisă a caracterizărilor, nu găsim nimic nou și artistic în cartea dlui Stănoiu. Scriitorul acesta n'a mai învățat nimic în tehnica romanului. Perindarea caleidoscopică, de reportaj, a scenelor povestite, am mai spus, devine stereotipică în scrierile sale. Lipsa aceasta de tehnică scriitoricească se va fi datorând și faptului că, satisfăcând unele gusturi contemporane care au puțin a face cu arta, scrierile domniei sale au cunoscut un mare succes de librărie. Câștigul autorului este așa dar real și sunător. Ce va fi câștigând însă literatura frumoasă dela aceste scrieri, este o întrebare pe care autorul lor e prea grăbit ca să și-o poată pune...

„*In Credința Celor șapte Sfeșnice*“, un roman ceva mai vechiu, pe care d. Papilian anunțase astăprimăvară că-l va tipări în editura răposatei reviste bucureștene „*Reacțiunea Literară*“, a ieșit la Cluj, în două volume scumpe. Autorul a mai scris un roman, semnând cu pseudonimul Sylvius Rolando cartea *Neleagăpământul* (1926), foarte îndrăzneată ca ideologie, dar mai atrăgătoare. Prin conținutul său, noul roman al dlui Papilian se clasează în cea de a doua categorie, schițată în introducerea acestor rânduri. Confesionalismul ardelean, oarecare opoziție mocnită, față de catolicism, redarea cu o netăgăduită competență dogmatică a doctrinei mileniste, pentru care autorul va fi sacrificat multă energie și timp, prea îndelung interes ideologic pentru abstracțiile problemelor discutate cu academică preocupare, — dovadă suficiente citate subpaginale, care arată grija de adevăr a omului de știință, — fac din cartea aceasta un foarte bogat studiu, care ia forma unei întinse povestiri, asupra situației religioase în Ardeal, mai ales că, spre sfârșit, autorul pare

a da preferință Ortodoxiei, ceea ce va nemulțumi pe unii, satisfăcând pe alții. Un confrate spunea, recenzând această scriere, că autorul va trebui să taie, să taie cu nemiluita din ea, pentru a obține un roman bun. Credem că nu are în totul dreptate: anatomismul a dat aici un studiu abstract și fără eficiență artistică. Ca să avem un roman, artistul va trebui să transfigureze acest material, dându-i o formă literară vie; el va trebui să lase ideologiei rolul secundar de mobil al acțiunilor eroilor, care să trăiască și să lupte, nu pentru susținerea unor probleme academice, nefirești adesea, ori cât de actuale ar fi, ci pentru producerea unei impresii de artă care să ne intereseze ca atare, captivându-ne interesul. Tot materialul de construcție folosit într'un roman, nu are nici o priză estetică dacă autorul nu izbutește să-i dea o reliefare, impunând cititorilor o expresie estetică a acestui conținut. Când lucrul acesta are loc, materialul figurant, fondul ca atare, servește drept substanță din care meșteșugul artistului, subordonând-o unei forme plastice vii, va crea impresia de frumos, ridicându-ne în lumea fictivă a artei. În acest sens, Maiorescu vorbia despre armonia dintre fond și formă, care e necesară ori cărui fel de artă, deci și celei literare a romanului. Iar romanul românesc de azi, în foarte multe cazuri, nu îndeplinește acest postulat, fiind covârșit de materialul construcției, dând precădere ideologiei, prea evident tezist!

Numai din acest unic punct de vedere adevărul ideilor dintr'un roman ne poate interesa. Romanul lui Papilian va fi discutat cu interes, în privința aceasta.

*

În romanul *Apostol*, de Cezar Petrescu continuă seria romanelor sale sociale, cu subiect din viața poporului românesc. Ni se înfățișează sbuciumul vieții învățătoarești dinaintea de războiu, în vechea țară, pusă în serviciul ridicării masselor. Conflictul firesc al acestei lupte de ridicare a clasei de jos — ideal sfânt pentru generația de dascăli ridicată de școala lui Haret, trebuia să aibă loc cu clasa boerilor, a moșierilor, tradiționaliști în păstrarea vechilor instituții și moravuri, reacționari chiar, adesea; și cu parvenitismul politicianilor, mânați numai de interese personale și inconștienți în fața procesului de prefacere socială pentru care dascălii satelor erau chemați să se sacrifice. Și acest roman ridică așa dar o problemă. Autorul expune o acțiune destul de amplă, în care puterea de analiză se împletește, uneori superficial, cu observația obiectivă. Nu reușești, după ce ai citit romanul, să te sustragi unei impresii de contrast: înfățișarea luptei lui *Apostol* ca fenomen sufletesc și social și o anumită înfățișare prea evident voită a celor două clase de „boeri“. Totuși, procesul de diferențiere a intereselor clasei țărănești este bine înfățișat, interesează și, în general, povestirea bine condusă face din romanul *Apostol* una din cărțile frumoase scrise în acest gen, în ultima vreme. Vom vedea cum va fi încadrat acest roman în ciclul de care Cezar Petrescu ne vorbește în „Cuvântul înainte“ ce prefațează romanul său „Plecăt fără Adresă“. În această prefață autorul, aderând ideologiei dela „Gândirea“, o fabricație ad hoc ce nu i se poate imputa domniei sale, o credință despre un țel discutabil, atunci când e atribuit culturii noastre, (spune) citând pe Berdiaeff: „Mașina a creat mituri și fantasme, îndreptând omul spre ficțiuni care au dat o clipă iluzia unei realități mai reale ca realitatea... știința

nu mai socote orice cunoștință decât tranzitorie, industria și relațiile materiale (sunt) provizorii“. Autorul crede că noi, Românii, ne sbatem între Orient și Occident, indiferent care din concepțiile acestor două civilizații ne va acoperi. Totuși, Berdiaevismul de la „Gândirea“ se altoește pe Semănătorismul lui Cezar Petrescu, de care el nu se poate desprinde, atunci când pune în conflict personajele sale ce au nevoie de un suport spiritual în reacțiunile lor. Aurul Negru, ultimul său roman, este cea mai elocventă ilustrare a acestei afirmații. Acest volum continuă romanul Comoara Regelui Dromichet, îl prelungește fără suficientă concentrare și unitate de acțiune, punându-se, anume parcă, în serviciul Berdiaevismului, antimășinist, antiprogresist și a Semănătorismului întârziat, care tânjește, ridicul, după natura verde mânăjită de reziduurile petrolifere, (comoara dracului), după obiceiurile, depășite de noua adaptare a sătenilor din Piscul Voevodesei la viața industrială. Aceste frumuseți sunt comparate cu cele ale primitivelor ținuturi pe unde umblase exploratorul olandez Van den Vondel, și, puțin diferențiate, prin continuitatea mistică a lui Zaharia Duhu, de cele ale timpurilor regelui geț, Dromichet. În Comoara regelui Dromichet autorul reușește a da o formă de artă aceluși proces de trecere din starea agricolă-păștoască la cea industrială a societății românești, făcându-ne prin arta narațiunii, prin foarte frumoase descrieri de cadru pentru evenimentele povestite, prin intuiția justă a unor stări sufletești zugrăvite cu măiestrie, să uităm suportul ideologic al construcției sale. În Aurul Negru, afară de primul capitol, tot resul romanului ne târăgănează în perindarea unor scene îndesate într-o legătură neorganică, în care găsim pe Zaharia Duhu, devenit Petrolist, dar tânjind după patriarhala viață din vremea când el căuta comoara Regelui Dromichet, cu atât de prea lungă răbdare și la care renunțase el însuși, convingându-se prea târziu, că vremea căutării comorilor, chiar dacă le găsești, trecuse. Am vrea să fi putut alunga din minte această supărătoare răsvrătire a autorului împotriva mășinismului, indiferent dacă acesta se poate sau nu susține. Dar, — și aici e o dificultate pentru bunăvoința cititorului, — nu te poți desprinde o clipă de tendința acestei idei ce covârșește tratarea materialului inventat de autor pentru construcția romanului său. Este dovada clară că Aurul Negru, cu toată facilitatea narațiunii, prezintă, din punct de vedere estetic, o scriere nereușită, neînchegată. Ea suferă de defectul despre care vorbiam mai sus, caracteristic majorității romanelor de astăzi: construcția, mecanismul creației, covârșește expresia, negăsind posibilitatea de a armoniza un fond oarecare cu o formă plastică — interesant configurată esteticeste. Cu tot studiul ce se observă în acest roman, ca în multe altele ale autorului, credem că era nevoie de mai îndelungată oprire asupra mijloacelor de a folosi materialul așa de vast, pentru ca Aurul Negru să poată întregi și continua, măcar la același nivel, volumul întâiu din seria „Pământ și Cer“: Comoara Regelui Dromichet.

Aurul Negru trebuie citit însă de acei ce vor să-și dea seama despre evoluția scriitorului nostru, unul din marii prozatori, care va contribui prin talentul său la succesul romanului social românesc.

Romanul dlui N. D. Cocea, Pentru un petec de negreață, folosește materialul amânduror categoriile de scrieri arătate mai sus. In-

cepând a se difini ca romancier prin minunata povestire *Vinul de viață lungă*, d. Cocea apăruse literelor românești ca un talent epic obiectiv de primul rang. Cruzimea scrisului său pamfletar renunțase în favoarea narațiunii, lapidar cristalizate în jurul unui subiect ce împletea, atât de măestru, realismul unei observații neobișnuit de fine cu poesia plină de taine a unei patimi boerești, desfășurată în cadrul fermecător al vieții patriarhale. Scriitorul de mare talent se dovedea în stare de a deschide perspective nouă în domeniul romanului social. Cu *Fecior de Slugă*, pe același teren, d. Cocea reînvia virulența pamfletului politic în cadrul unui roman vast, prea puțin cizelat în unele privințe, nesuficient de încheșat în acțiune; dar cu aceeași viguroasă putere de observație și cu o bogată ușurință de invenție. Ultimul său roman este, în aceeași ținută, mult mai cizelat, mult mai expresiv, scris într'un stil vioiu și cursiv și face dovada elocventă că talentul poate poetiza materialul cel mai ingrât și cel mai îndrășneț totodată! Personajul principal, Andrei Vaia, ne este prezentat în toate peripețiile vieții sale, dela cea dintâiu încercare de a face politică, voind să se înscrie în partidul social-democrat; în lupta politică a partidului țărănist, ca gazetar și propagandist; ajuns apoi bogat, datorită anumitor învârteli, când partidul acesta vine la putere, desgustat de politică și devenit proprietar de moșie la țară, într'un sat de pe Argeș; prins într'o dragoste pătimașă de o țărăncă frumoasă, Voica, și luptând, ajutat de Gheorghe al Vădanei, tatăl acesteia, pentru a ridica prin școală pe săteni. În sfârșit, plictisindu-se de viața rustică, reîntors la București, în mediul literar al tineretului de astăzi, el se lasă prins în mrejele unei tinere „intelectuale“, depravată, dar foarte frumoasă, pe care o ia de soție, o duce la conacul lui de la țară, unde dragostea lui viguroasă ce nu reușise a se risipi destul în fireștile legături cu Voica, descopere perversitatea erotică a Mirei (soția sa), promiscuitatea legăturilor acesteia cu prietena ei, Pufy, (care venise să-i viziteze), cu prietenul său de gazetărie, Bergher și chiar cu Voica, pe care Mira reușește s'o pervertească. Desperat, gata de crimă la început, țărănistul dârz cade înfrânt sub puterea vâltorii ce-l încercuise: „Un zâmbet i-a fluturat pe buze. Un zâmbet trist i-a luminat ochii. A dat și el descurajat din cap. Nu s'a gândit precis la Mira... Nu se gândit la Voica... Nu s'a gândit la Viorica... Nu se gândea la nici una din ele, sau se gândea la toate în același timp... Se gândea la noi toți... Se gândea la viața asta absurdă care pe toți, câți suntem, ne pune zilnic pe jăratec sau în frigare, ne aruncă, ne înalță, ne strivește, ne tăvălește în noroaie, face hoști din noi sau criminali de drumul mare, sperjuri, nevoinici, ticăloși, trădători, fiare însetate de sânge, sau bestii, sau Dumnezei... pentr'un petec de negreață“.

Precum cititorii și-au putut da seama din rezumatul palid de mai sus și mai ales din cele citate, romanul dlui Cocea arată o stare sufletească ce nu e de loc fictivă. Cu o mare putere de analiză introspectivă, autorul reușește se dea psihologia generației luptătoare în politică, de dinainte și de după război, acea a unei părți din tineretul de azi și ceea ce este în deosebi caracteristic acestei scrieri: tendința surdă dar cu precizie și uniforme izbucniri în reacțiunile sale, pe care autorul ca și Freud,

o pune drept mobil la baza vieții noastre a tuturor, instinctul sexual, sub formele lui normale sau deviate.

Nu vom discuta suportul ideologic al acestui roman: discuția aceasta depășește îndatorirea criticii literare! Dar vom spune că acest pansexualism, ce caracterizează astăzi o bună parte a literaturii naționale și străine, poate fi exprimat în artă și fără exhibiționismul voit al formelor violente, atât de limbaj cât și de înfățișare descriptivă, fără ca prin aceasta scrierea să piardă din valoare, ba... poate, dimpotrivă.

Expunerea „clinică“ a erotismului nu jignește numai simțul de pudoare al lectorului, ceea ce din punct de vedere educativ e o scădere, deși, esteticeste, ea poate fi tolerată; — dar chiar și liniștea contemplării senine, pentru care dragostea poate fi exprimată cu reccourci-urile stilistice de rigoare, lăsând imaginației rolul completărilor de amănunt... În al doilea rând, actualizarea brutal-urmărită a acțiunii, caracterizarea cu violență de pamflet a personajelor, coborâte din arena politică în urzeala narațiunii, înfățișarea lor după preferințe subiective, cu oricât de mare artă psihologică, în loc să mărească efectul estetic, îl scade, înjosindu-l. Și e păcat pentru atâta muncă și pentru un talent real pe care nenorocirile vieții nu l-au putut încă lăsa să fie răpit de preocupările pure ale artei, otrăvindu-i și clipele cele mai frumoase de creație cu palpăirile unor amintiri ce trebuiau „sublimate“ de suflul sfânt al contemplării desinteresate. Așteptăm de la romancierul N. D. Cocea această disociere a omului năraș pe care arta îi pretinde să-l zugrume.

Căci, dacă viața pare în sine absurdă, a celorlalte o limitează la forța ei creatoare-instinctivă, ea nu-și găsește sensul adevărat decât pentru acei cari știu s'o adâncească în efflorescența superioară a formelor ei spirituale, care, fără a fi duse până la asceză, pot adăpa și sufletele cele mai pretențioase în undele celor mai irizate soluții metafizice.

ROMULUS DEMETRESCU

C R O N I C I

CĂRȚI

Augusta Dragomir, Pagini din Ziarul meu. Versuri și Proză.

Aspectul modest și simplu al volumului Augustei Dragomir ascunde pentru cititorul blazat de versurile meșteșugite dar ades anemice ca înțeles de azi — o surpriză: poezia. Nici o găteală căutată, nici o atitudine de efect. Ținuta naturală a adevăratei inspirații. Temele — tot cele etern omenești. Pe primul plan, veșnicul și grandiosul miracol al naturii sub variile aspecte pe care le poate îmbrăca :

Un greer umple liniștea grădinii
Cu picături sonore — ce presară
Potîrul florilor cu somn și vis . . .

Vai, zgomot mult să nu îmi faci, nebună,
Zic inimei ce-o țin în mâini vrăjită,
Și 'n pragul nopții m'am petrificat,
Prințesă în palatul fermecat,
Ce-adoarme 'n simfonia impletită
De umbre și de greeri și de lună. (pag. 15)

sau

Respiră molcom firea adormită . . .
E de argint în astă noapte luna.
Pe raze alunecă mărgăritare,
Se sparg sonore una câte una . . .
De albul lor e noaptea 'n piept rănită,
Un glas de ape cântă 'n depărtare. (pag. 20)

Aceste citații — ca exemple de evocare a transparenței, a fluidității nopților de vară, a căror discreție muzicalitate încă, este redată prin elementele auditive: „glas de ape“ „grieri“. . . Tot fragmentele acestea trădează pe lângă talentul pictural al autoarei, o sensibilitate cu adevărat poetică și de-o nefalsificată spontaneitate: noaptea rănită 'n piept de albul razelor lunare; teama ca bătăile prea tari ale inimii să nu altereze armonia unică a nopții. . . Emoția contemplării naturii cred că atinge un maximum de expresie în aceste versuri.

Și iată acum o comparație inedită pentru lună (și cât veac a trecut de când renunșasem la o asemenea „trouvaille“)

. . . Dar în al cerului havuz
Lucește luna doar, ca o camee . . . (p. 67)

În altă parte găsim natura în hipostaza ei dinamică de forță generatoare:

Frunzișul buiac din pădure
Și iarba din lunci, din grădină
Palpită de sevă 'mbuibate
Sub soarele beat de lumină.

Pământul uscat și fierbinte
Se crapă 'n cumplită dogoare,
Din pântecu-i rodnic de mamă
Improașcă vieață spre soare. (p. 21)

Celelalte teme pe care le atinge poeta sunt iubirea, când discret irizată, când cu irumperi mai violente:

Un ceas doar vreau să fiu fermecătoare
Și să desgrop șireaguri de ispite . . . (p. 40)

apoi cea vagă neliniște metafizică în fața marilor taine ale existenței, sau o atmosferă de intimitate cu lucrurile neînsuflețite, uneori însăși muzica:

Văgi melodii ce se strecoară 'n suflet (p. 63)

Dar ceea ce constituie originalitatea poetei e un motiv pe care l-ași defini ca o adâncire în subconștient, o scufundare în marea misterioasă a atavismului, prin care un instinct orb dar sigur te călăuzește către fantoma milenarului străbun din care ai descins. Iată câteva strofe dela pag. 65:

Pândesc din colțu-mi nevăzut
Spre zările eterne
Cu retrospecte nostalgii
Din beznă de caverne.

Răsună 'n mine un ecou
Din cea dintâi chemare
Ce-a străbătut dintr'un desiș
Cutreerat de fiare;

Ce jale grea, ce dor adânc
Te-au ros, de străbătura
Din creeru-ți, strămoș obscur,
Intr'o projenitură

Atât de 'ndepărtată-acum
Și-atât de istovită
Cu simțuri stinse de 'ndoieli
Cu mintea pervertită!

Strămoș obscur, ucis de mult
În peșteri fără soare
Aleanul tău — cumplit alean —
Și azi încă mă doare.

Viziunea aceasta sumbră a omului din caverne, cu care autoarea își mărturisește o surdă solidaritate, această nostalgie ancestrală, pe care într'o fulgerare a conștiinței o întrevede în străfundurile sufletului și ne-o denunță ca pe-o moștenire din vremuri imemorabile — imprimă versurilor Augustei Dragomir, un accent de gravitate, care ne îndreptățește să considerăm pe poeta ardeleană drept un real talent din tânăra generație.

Volumul debutează și se încheie cu pagini de proză. Întâi e evocarea de o puternică plasticitate a grădinii copilăriei; o duioasă melancolie și un sprinten humor, se îmbină aici în jocuri de umbră și lumină! La urmă e un basm plin de fantezie cu Moș Ene.

Cetitorului obosit de artificiu și reclamă, dornic de cântecul proaspăt și adevărat al sufletului — i-ași recomanda volumul Augustei Dragomir — rugându-l totodată, să treacă poate cu vederea — peste inegalitățile sau inexperiența tinereții.

CORNELIA BUZDUGAN-HAȘEGANU

S'a spus despre *Ulysses* al lui James Joyce că până acum nu ar fi reușit nimeni să-l citească până la sfârșit. De fapt e o carte ce te răsplătește numai după ce ai citit-o. În timpul cititului însă îți cere un efort intelectual neobișnuit și ești de multe ori silit să te oprești, ca să mai respiri sau să mistui ceea ce ai citit. Nu s'ar putea spune însă același lucru despre „Cei trei mușchetari“ sau despre „Manon Lescaut“. Sunt cărți pe care aproape fiecare cititor le-a urmărit cu înfrigurare, de vorându-le paginile.

Romanul lui M. Sorbul nu cade în categoria cărților „Ulysses“. Cititorul este ținut în tensiune dela prima până la ultima pagină. Autorul știe să-i țină treaz interesul prin tot felul de artificii literare destul de bine plasate, care nu fac decât să tradeze că d. Sorbul vine dela teatru la roman. Chiar problema e originală: cum Aurel Berescu, rentier anonim și fără pretenții, cu o viață interioară în stadiu de hibernare, devine, în urma morții accidentale a unui scriitor cu renume, autorul favorit al lumii literare, Elisav Prioșan, cu complicații de dragoste cauzate de văduva celui mort.

Desfășurarea pe alocurea prea de scenă a evenimentelor nu coboară valoarea cărții. Pentru că autorul, stăpân pe eroii săi, ca un meșter pe un teatru de păpuși, știe să redea din plin corelatul interior, de suflet și viață, corespunzător întâmplării extern vizibile. Ai zice chiar că evenimentul din afară nu este decât un chip de a face mai ușor sesizabil interiorul atât de greu de prins în formule. E prea bine șlefuită psihologia eroilor ca (tipuri însă excepționale), pentru ca să poți spune că ar fi vorba numai de niște marionete inexistente din punctul de vedere al vieții adevărate.

Un umor de bună calitate face și mai de preț pentru cititor cartea dlui Sorbul. Chiar acest umor este o dovadă puternică despre faptul că autorul își are eroii în mână și nu cade nici un moment victima lor, lucru ce li se întâmplă, așa de ușor, multor scriitori.

Luca Gheorghide. A doua viață a lui Șerban Varu. (roman) Edit. „Universala“ Alcalay, București.

Eroul acestui roman — un tânăr din clasa ce se poate numi sus pusă — în urma unor lupte de stradă în București între armată și muncitori, ajunge, grav, rănit, în lumea muncitorească, unde va fi îngrijit și vindecat, pentru a începe altă viață în cadre noi. Ai impresia, după citirea primelor pagini, că autorul intenționează să aterizeze în romanul social, și anume în acea clasă atât de puțin aprofundată la noi, până acum, de scriitori, — muncitorimea. Dar autorul schițează abia în câteva linii viața de muncitor a lui Șerban Varu și părăsește acest domeniu atât de frământat de probleme (din care nu poți eși decât cu revoltă împotriva ordinii impuse), deplasând eroul pe un alt plan de viață, mai

romantic, viața de vagabondaj a țiganilor. Ca cititor te deplasezi cu oarecare părere de rău pe acest nou plan de viață. Ai fi dorit parcă să vezi atacată problema clasei proletare, problemă mult mai grea, atât ca studiu sociologic cât și psihologic, decât problema vieții, sufletește și social, mai puțin accidentată a țiganilor nomazi. Autorul este însă un povestitor destul de dibaciu și te face să urmărești cu interes această a doua viață, de nomad, a lui Șerban Varu, cu peripeții amoroase și cu un sfârșit romantic. Ceea ce îi lipsește cărții e o susținută analiză psihologică a vieții personajului principal. În locul vieții interiorizate, caracteristică încă timpului nostru, autorul preferă viața desfășurată pe plan extern, iar când totuși trece la analiza interioară, înclină să-ți servească, în locul realismului psihologic, surogate cu nuanță mistică-teosofică.

Redarea pitorescului și poeziei caracteristice vieții de nomad salvează cartea.

M. BENIUC

Georges Duhamel, Le jardin des betes sauvages. (Mercure de France) Paris, 1934.

În decurs de numai trei luni, numele lui Georges Duhamel se înscrie pe coperta a patru noi volume: „Remarques sur les memories imaginaires“, „Discours aux nuages“ și două romane „Le notaire de Havre“ și „Le jardin des bêtes sauvages“, prime popasuri în calea unui nou ciclu: „Chronique des Pasquiers“. Duhamel este ferit de tipizare și dispariția originalității, pe care exercitarea fecundității în intervale scurte, nu rare ori le aduce după sine; el păstrează, din potrivă, același spirit de observație viu și uneori ironic, aceiași pasiune pentru omenesc și, nealterată, aceiași simplitate, fie entusiastă, fie deprimantă, pentru a-l reda în formele cele mai complicabile. Omenescul lui Duhamel este lipsit de complicații bolnăvicioase și de o simplitate ce merge până la banal.

Săraci în conflicte sufletești, cari de cele mai multe ori tâșnesc din ciocnirea multiplelor nuanțe, robi ai unui mic număr de tendințe și simțăminte, lipsiți de mobilitate afectivă, eroii romanelor sale, sunt incapabili de a-și crea o lume a lor, izolată de ecoul vieții cotidiene. Conflictele se nasc la limita dintre obiectiv și subiectiv și tind a se rezolva acolo; coborîrea verticală, în sufletec, este zadarnică căci nimic nu le-ar rezolva, nimic nu le-ar rupe de legătura cu exteriorul, nimic nu le-ar înăbuși.

În schimb suferința pătrunde adânc în cele mai ascunse cute sufletești. Personajele lui Duhamel sunt născute pentru a îndura chinul de martiri ai neputinței propriului lor suflet, de a înfrânge, cel puțin odată, viața.

Noul ciclu vroiește să reflecteze în exterior, evoluția sufletească a unei familii de moravuri și sentimente tradiționale, adevărat elan refractar inovațiilor și influențelor exterioare. Săracă în intrigă, cartea de care ne ocupăm, este bogată în acțiune interioară.

Ideea dominantă nu constituie o noutate; ea se rezumă la atitudinea de revoltă și disperare, a unui suflet tânăr, în fața lumii pe care o iubise și pe care învață s'o urască atunci când descopere latura rea a ei. Banalitatea subiectului este compensată cu prospețimea și delica-

tețea artei lui Duhamel. Sentimentele cele mai ascunse, ale eroilor sunt, aduse la suprafață, uneori chiar în mod forțat dar nesupărător și exprimate prin mijloace simple și purificate de inutilități și nenatural. Monologul interior, lipsit de emfază dar viind în sine sinceritate, des utilizat, fiind singura încercare de rezolvare a conflictelor, pe care sufletele sbuciumate și mici în neputința lor, o au la îndemână.

Un tânăr descoperă legăturile de dragoste ale tatălui său. Furia, revolta, ura, rezistența morală, eroismul generos în lupta „donquijotească” pentru a-și îndepărta tatăl de străină, mulțumirea de sine în urma acestor demersuri, și în fine, durerea desnădăjduită în fața inutilității acțiunii lui, exaltă și chinue sufletul acestui adolescent atent la glasul ispititor al singurăității sale interioare. Analiza lui Duhamel este o intensificare — finețea observației și delicatețea expresiei păstrând conturul nuanțelor — a simțămintelor trăite de personaje.

Tatăl superficial în simțămintele sale, egoist și imoral, crede totuși în atotputernicia științei; în gând și faptă el este un om al secolului XIX. Dar în fața sufletelor omenеști și a puțințelor de perfecționare, știința rămâne străină și stearpă.

Ceeace nu poate face știința, va realiza muzica, divina muzică „d'une beaute dechirante”, întovărășește în surdina și mângâie toate decepțiile, toate durerile, toate umilințele, dăruind, vieții, un farmec.

În opera de cercetare a destinelor omenеști, destine de suferință și slăbiciune, George Duhamel a făcut un nou pas.

George Strat, Despre necesitatea unui nou ideal național. (Extras din revista „Libertatea”).

Problema, de actuală importanță, ar trebui să dea mult de gândit tineretului, încontinuu preocupat de chestiunea conducerii politice dar disprețuind orice pregătire în această direcție. Generațiile trecute au dat totul. Se pune întrebarea și cei tineri sunt datori să răspundă: Ce putem da noi? Gravitatea împrejurărilor de azi și grija viitorului impun o examinare serioasă a forțelor și pregătirii celor tineri. Sub ce semn de zodiac se formează ei?

Prof. Strat analizează tăria, prestigiul și chiar misticismul idealului național al generației dinainte de războiu, isvor de o energie și persistență rodnică în rezultate. Acest ideal național al celor care, uniți sufletește, vroiau să realizeze în tăria faptei unirea indestructibilă, reală, n'avea nimic din forța arogantă și jicnitoare a manierelor lui Bismarck; din potrivă, el constituia o respectare fidelă a principiilor de libertate și solidaritate, înglobându-se, prin aceasta, în idealul de justiție și morală al spiritului european.

Azi însă, care este idealul deschizător de zări nouă și largi, care este chemarea viitorului?

Cu forțele irosite, cu idealismul lor generos înăbușit de mizeria vieții și interese contrarii, generațiile războiului au murit spiritalmente,

înainte de a deschide drumul viitoarei spiritualități. Sforțările celor de azi trebuiesc să conveargă spre întărirea legăturilor organice ale națiunii realizate, spre desțelenirea sufletului românesc, pentru ca forțe noi, productive, să țâșnească, nestăvilite. În locul unei astfel de încercări, generațiile tinere, turburate și incapabile de sforțări creatoare, au clădit un ideal național strâmt, după modul străin; un cult al urei, al obscurantismului și al disprețului față de cultură.

Combătând această rătăcire primejdioasă, Prof. Strat relevă datarea ceasului de față: *Cultură și libertate*. Numai cultura, câștigată prin muncă serioasă, va putea da sufletului românesc energia de care are nevoie pentru a se realiza armonic, pe sine și a se afirma în configurația spirituală a Europei. Dorința de libertate a înobilat sbuciumul popoului român dealungul istoriei. Ceeace ea cerea cu bărbăție altora nu refuza celor ce-o cereau; libertatea și toleranța au constituit un titlu de mândrie și o dovadă a conștiinței forței sale.

Cu bărbătesc curaj, Prof. Strat propune unui fineret care face paradă de spirite de jertfă, eroica renunțare la orice cult al urii și sforțarea de a se educa sufletește.

Salutăm, cu bucurie și nădejde, în personalitatea Prof. Strat, un îndrumător de aspirații tinerești spre lumea înfăptuirilor. Și fiindcă îl cunoaștem ca un spirit entusiast, liber de prejudecățile clanurilor politice și mai ales ca un suflet bogat întru cele spirituale, dorim să vedem în dânsul, un luptător.

VIRGIL I. MĂNESCU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Al. Dima, Aspecte și Atitudini Ideologice. „Datina“, 1933.

„Aspecte și atitudini ideologice“, aduc în confuzia valorilor și desorientarea actuală, câteva puncte cardinale, susținute de o informație bogată și de perspicacitatea directă a unui spirit tăios. Cartea se înscrie pe linia studiilor de orientare, deschizătoare de noi perspective, este, într'un cuvânt, o carte de sinteză. Eu aș defini-o ca o încercare sintetică de filosofie a culturii românești, care, în baza unor temeinice analize critice, se ridică la formularea câtorva principii directoare. În acest efort sintetic constă semnificația ei.

Studiile de mare anvergură, (raportate la mărimea cărții), «*Criza culturii românești*» și «*Problema mișcării ortodoxiste*», grupată în cap. I. „Aspecte și atitudini ideologice“, se completează organic cu studiile din cap. II. „Valori directoare în cultura noastră“, care cuprinde:

1. Tradiționalismul lui Mihai Eminescu.
2. Gânduri despre lume și viață la V. Pârvan.
3. Personalismul energetic al lui C. R. Motru.

Unitatea interioară a acestor două capitole este evidentă. Drumul croit de sus în jos sau dela Soare-Apune spre Soare-Răsare arată cu prisosință acest fapt. După stabilirea câtorva din simptomele crizei culturii europene, așa cum au fost precizate de gânditori ca: Georg Simmel, Henri Massis, A. Liebert, O. Spengler, P. Valéry, autorul arată felul

În care această criză s'a retractat în spiritualitatea românească. Nu intrăm acum în discuția crizei culturii europene sau românești. Pentru noi însă un fapt e sigur: *suntem într'o criză de orientare spirituală*. Că această criză derivă, cum crede dl Dima, din conflictul ce s'a produs între *valorile materiale* împrumutate și *valorile sufletești autohtone*, și că se va curma odată cu articularea definitivă a valorilor autohtone, nu importă, deocamdată, deși părerea noastră este alta în această problemă. Ceeace ne interesează, pentru a rămâne în linia unității despre care vorbeam, este următorul fapt: *mișcarea ortodoxistă*, tratată în al II-lea studiu al dlui Dima, *nu poate constitui un îndreptar, o directivare firească și fecundă a culturii românești*.

Semnele mari, revelatoare, vin din altă parte, din tradiționalismul lui Mihai Eminescu, gânduri despre lume și viață a lui V. Pârvan, personalismul energetic al dlui C. R. Motru, Toma Alimoș, Meșterul Manole și sublima Mioriță.

Numai suflul lor, purtător de nostalgie geto-dace și de miresme românești, ne poate sluji drept cârjă de sprijin pentru viitor.

Ion Breazu, Viața literară românească în Ardealul de după unire. Cluj, 1934.

E rău că în cazul de față nu putem face istorie literară, salvând prezentul prin evocarea trecutului. Ar fi un bine pentru noi și pentru autor. Fiind constrânși, prin urmare, a ne mărgini la darurile prezentului, ne vom ocupa numai de placheta „*Viața literară românească în Ardealul de după unire*“, al cărei titlu îți dă de gândit.

Dl I. Breazu începe bine, dar continuă pe drumul sterp al unor explicații fără teme, deschise de el însuși. Înainte însă de a intra în lanțul explicațiilor și analizelor dlui Breazu, trebuie să dăm unele lămuriri, cari s'ar putea numi și întregiri.

1. Ființă se face foarte mult caz de *Ardeal și ardelenism* în broșura de care ne ocupăm, era de dorit ca autorul să fixeze trăsăturile esențiale ale sufletului ardelenesc, arătând apoi felul cum sunt transfigurate în literatură, mai ales în literatura actuală.

2. Se mai cerea definirea etice ardelenice, care se poate urmări, cu mai multă ușurință, dela Slavici până în zilele noastre.

3. Era bine, și cu aceasta încheiem lista acestor deziderate, cari ar putea fi foarte numeroase, dacă autorul ne prezenta o succintă „*caracterologie*“ a spiritului ardelen, ușurându-și, prin aceasta, eforturile de argumentație ulterioară. Noi recunoaștem că aceasta era o misiune grea, însă era necesară. Pentru a putea îndeplini o astfel de muncă, pe lângă agerimea ochiului deprins să despice lucrurile vertical, în profunzimi, mai e nevoie de suportul intelectual al unui spirit de sinteză, care, privind din *perspectivă totalitară*, să coboare direct în inima realităților. Aceste două calități lipsesc cu desăvârșire din studiul dlui Breazu. Și din acest motiv, explicațiile și analizele apar fragmentare, juxtapuse, fără duhul înfrățitor al unității organice. Dl I. Breazu n'a spus decât scipiri

fugare, de cele mai multe ori înșelătoare, din esența spiritualității ardelenene. Furat probabil de luciul suprafețelor, dl Breazu n'a încercat adâncimile, singurele păstrătoare de comori. Numai adâncimile tănuiesc pietre scumpe și izvoare miraculoase. Aici osmoza spiritualității ardelenene cu spiritualitatea panromânească se împlinește pe planul moștenirilor ancestrale. Fântânile generatoare sunt aceleași, se schimbă doar undele fășniitoare, plesnele luminoase ale apei vii. Conștiința acestui trunchiu comun, care adună cu rădăcinile viguros răspândite sevele hrănitoare din tot cuprinsul pământului românesc, conștiința acestei unități, trebuie să o avem pururea în minte. Numai ea ne poate feri de rătăcirii și interpretări unilaterale.

Și acum, să examinăm mai de aproape broșura dlui I. Breazu. Odată cu dispariția „Luceafărului“, tonusul literar al Ardealului slăbește în mod simțitor. Întrăm, deci, într'o fază de „criză literară“, care a durat două decenii, după dl I. Breazu. Cauzele acestei crize sunt, după autorul nostru, de două feluri: de *natură generală și de natură locală*. (Din felul cum sunt tratate, toate par a fi de natură generală). Autorul le înserează în felul următor:

1. „Această *criză de orientare* de proporții cosmice (ne întrebăm dacă literații din Marte sau Neptun au resimțit-o, sau nu), a fost una din cauzele desechilibrului literar din Ardeal“. Ideea este confirmată și de următoarele fraze ale autorului: „Dar această neliniștitoare căutare după un ideal nou nu este un fenomen specific ardelenesc. Și nici nu este specific românesc. El caracterizează întreaga viață spirituală a Europei postbelice“.

2. „A doua cauză a crizei literare din Ardeal este de natură *socială*“.

3. „O altă cauză a crizei literare din Ardealul de după Unire este de natură *politică*“.

4. „In sfârșit, a patra cauză a crizei literare ardelenene este de natură *economică*“.

După enumerarea acestor cauze, — las la aprecierea cititorilor dacă sunt în măsură (cauzele) să explice prin caracterul lor general, deficiența literară a Ardealului de după Unire, — autorul, trecând la partea a III-a a studiului, afirmă următoarele:

„Am arătat cauzele de natură generală sau locală (?) care cred că au împiedecat dezvoltarea la noi a unei vieți literare. Chiar dacă nu le-am înșirat pe toate, am credința că nu mi-au scăpat cele de competenție“.

Credința mea este — și sunt de bună credință, — (aceasta trebuie să o spun pentru liniștirea multora), că autorului i-a scăpat *explicația sau cauza esențială*: între generația istorică a Ardealului, creatoare de idealuri, literatură și Unire și între generația tânără, care se ridică acum, s'a interpus, datorită circumstanțelor favorabile și sterilității ei congenitale, o generație inexistentă din punct de vedere spiritual, implicit și literar. Aceasta generație, pe care am numit-o „generația drumului invers“, este singură responsabilă, dacă putem face pe cineva responsabil, de seceta literară din Ardealul de după Unire. Afară de Lucian Blaga, care a desfășurat o impunătoare activitate în acest timp, Ardealul tace. Ne-

putința spirituală a acestei generații, și nu cauzele invocate de dl Breazu, prea generale și prea europene, constituie motivul determinant al secetei literare în Ardeal. Când vorbesc de această secetă, fac abstracție de scriitorii consacrați înainte de Unire, Goga, AgârbicEANU, etc.

Chiar dacă ar fi juste cauzele dlui Breazu sunt prea străine, prin însăși natura lor, de fenomenul literar, pentru a se putea constitui în *cauze explicative*. Intre ele și cauzele adevăratei creații literare există deosebire de natură. Criticul nostru, prin urmare, vrea să măsoare spiritul cu kilogramul.

Dealtfel, însuși dl Breazu renunță la atotputernicia explicativă a cauzelor invocate, când e vorba să justifice reușita lui L. Blaga :

„Această opacitate a Ardelenilor față de Lucian Blaga este o ilustrare cât se poate de pregnantă a crizei sufletești și sociale de dincoace de Carpați, (?) de care v'am vorbit în partea dintâi a acestei conferințe. Lucian Blaga venea cu o literatură cu totul deosebită de cea de dinainte de război, nu numai în problematica ei, dar și în tehnica versului și în limbaj. În Ardeal nu exista, cel puțin în primii ani, societatea care să înțeleagă și se guste această artă nouă. *Ceeace nu l-a împiedecat însă pe scriitor să-și continue drumul cu îndărătnicia unui erou ibsenian. Astăzi el este autorul a douăzeci de volume*“.

Concluzia este simplă și limpede: *cea mai sigură cheazășie a creației literare este vigoarea creatoare a scriitorului și nu cauzele de alt ordin.*

Acestea fiind spuse, ne oprim asupra câtorva chestiuni de amănunt. Intâi rugăm pe dl Breazu să ne răspundă la următoarele întrebări :

1. Ce este ardelenesc în opera lui L. Blaga ?
2. Cari sunt eseurile lui Octavian Goga ? Evocările și discursurile monumentale din „Precursorii“ sunt altceva.
3. Ce caută istoriografia veche într'un studiu asupra literaturii române ardelenene de după unire ?
4. Ce caută aspectele din literatura maghiară ardeleană într'o broșură prea mică pentru a cuprinde tot ceea ce autorul trebuia să ne dea ?

Intrebările de această natură ar putea fi mai numeroase. Ne oprim însă aici. „Viața literară românească în Ardealul de după Unire este un pomelnic, după cum spune însuși autorul la pag. 20, și nu un studiu de critică literară.

Acest fapt îl dovedesc și unele incongruențe regretabile strecurate în broșura dlui Breazu.

La pag. 5, în legătură cu o poezie a dlui O. Goga, următoarea frază : „Va să zică „infinitele“, culmile siderale ale ideilor și artei pure, ale spiritualității“. Trebuia respectată mai mult proprietatea termenilor.

La pag. 12, «... în care personalitatea lui L. Blaga și-a desfășurat *stufosaa ei originalitate (?)*», iar la pag. 22, à propos de dl V. Papilian, «... „intâiul, mai ales în romanul *În credința celor șapte sfeșnice*, atât de *stufos* și de original, s'a identificat atât de mult cu realitățile ardelenesti, încât ai crede că s'a născut și a crescut în mijlocul lor“». Ei bine, dacă în cazul dlui V. Papilian se poate întrebuița *atributul adjectival stufos* de un critic literar, în cazul dlui L. Blaga nu se poate întrebuița absolut de loc, în sensul unei caracterizări.

Este simptomatic însă cum dl Breazu, în partea ultimă a broșurii, care se încheie cu pag. 24, în locul concluziilor de esență literară sau estetică, dă sfaturi practice, uitând un adevăr elementar: literatura și arta nu se crează de reviste, fie chiar subvenționate, nici de edituri, ci de scriitorii cari au conștiința misiunii lor. Condiția primă, sine qua non, prin urmare, este creatorul de valori spirituale, în speță literare, iar revistele și editurile sunt de ordin secundar. Revista și editura fără duhul animator al creatorului sunt pustii, forme fără fond, ca să vorbim în limbaj junimist. Insistențele de altfel sunt inutile. Ultimile două pagini ale broșurii de care ne ocupăm sunt lamentabile: se sbat în contradicții, cari denotă lipsa unui principiu sigur de orientare și lipsa unei atitudini de pătrundere critică în fața fenomenului literar. GRIGORE POPA

I. Lupaș, Carte de istorie bisericească ilustrată. Ed. Tip. cărților Bisericești. București, 1933, pp. 270.

E un manual de istorie bisericească destinat atât intelectualilor cât și poporului de la sate. Partea I. a manualului cuprinde istoria bisericii universale creștine până după Reformă, partea II istoria bisericii române până în prezent, iar partea III cântece religioase. După ce în partea întâi autorul arată că biserica răsăriteană creștină se dezvoltă în cursul timpurilor în nota predominantă a unei spiritualități contemplative, în partea a doua a lucrării sale autorul scoate la iveală cum biserica creștină română, în decursul frământărilor prin care a trecut, a păstrat caracterul acestei înalte spiritualități în care a absorbit cu timpul idea națională, devenind păstrătoarea unității noastre sufletești. Tiparul bun, ilustrațiile bogate și mai cu seamă limpezimea stilului din cartea dlui Lupaș una din cele mai plăcute lecturi.

I. Lupaș, Cronicari și istorici români din Transilvania. Școala Ardeleană. (Col. Clasicii români comentați) Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1933, vol. I-II, p. XXXIX+470.

E o culegere critică a textelor celor mai caracteristice din opera a 58 de cronicari și istorici români ardeleni, precedată de un studiu de sinteză asupra dezvoltării istoriografiei române transilvănene până în prezent. E pentru întâia oară când ni se dovedește că istoriografia noastră ardeleană își are începutul simultan cu cea moldoveană încă din sec. XV, cu deosebirea că cronicarii noștri, sub influența culturai umaniste apusene, scriau în latinește. Școala latinistă e pusă în lumina ei justă, arătându-i-se valoarea ei națională prin caracterul militant politic al scrierilor sale istorice, iar nici decum prin vre-o valoare literară sau științifică. Pe istoricii din a doua jum. a sec. XIX și a celui următor, autorul îi tratează grupați după problemele cari i-au preocupat și curentelee cari le-au reprezentat, stăruind asupra întemeierilor istoriografiei critice de la noi.

Studiul dlui Lupaș e cea dintâi sinteză cuprinzătoare a dezvoltării istoriografiei noastre ardeleni și umple un de mult simțit gol în literatura noastră istorică.

I. MOGA

REVISTE

Azi. An III - Nr. 2. (Februarie, Martie, Aprilie 1934).

Generația formată în anii de după războiu și-a găsit demni reprezentanți în tinerii scriitori de incontestabile posibilități: Mircea Eliade, Petru Comarnescu, C. Noica, Mircea Vulcănescu, I. I. Cantacuzino, Petru Manoliu, Dan Botta, Eugen Ionescu... la care s'au alăturat Ardelenii: Traian Herseni, Octav Șuluțiu, Emil Cioran...

Noul ritm de viață, — la pregătirea căruia au contribuit în mare măsură prin îndrăznelile întreprinse din aviditatea de experiențe și aventură, în sens real sau spiritual, dibuind minunea sau intuind realitatea sub diferitele-i aspecte, diferențiați prin predilecții dar deopotrivă de sensibili la adierile Apusului, — e rezultatul unei noi spiritualități pe care vor s'o instaureze. Dacă adăugați la această primenire de fond mijloacele multiple de expresie, veți avea măsura posibilităților acestei generații cu pretenții și aspirații mari.

Acest grup de tineri, care alimentează cele mai bune reviste românești: *Convorbiri literare*, *Azi* și *Vremea*, aduc o atmosferă de înalt nivel intelectual, de autentice experiențe interioare și de fidele corespondențe ale mișcărilor din Apus. Dovadă: transformarea revistei *Convorbiri literare*, crezută iremediabil îmbătrânită.

De aceea fie că-i găsim la *Azi*, *Convorbiri literare* sau *Vremea*, impresia e aceeași și judecata noastră își găsește temeiuri susținute din multe direcții. Dacă mai luăm în seamă și volumele publicate, considerăm că noastre trebuie să se extindă pe un plan totalitar și, cum drumul e abia început, așteptarea noastră e îndrituită.

Numărul din Aprilie al revistei *Azi* aduce un bogat material și de bună calitate: un eseu de pătrunzătoare intuiții — C. Noica: Despre liniște, — traduceri inteligente din Arthur Rimbaud semnate Maria Banuș; dizertația cu lucide observații — Eugen Ionescu: Critică și scrupule sentimentale, — poezia cu miresme de ev apus: Prințul de seară de Simion Stoilnicu; nuvela cu visuri și dureri de infirm, cu catastrofe astrale în universul mic, semnată Apostol Fulga (Fapt divers); scrisul calculat al d. Ernest Bernea despre Frédéric Mistral, poetul iubirii și al morții, ș. a. O mai bogată informație la cronică mărunță și Zaharia Stancu poate fi mândru de revista ce conduce...

Familia. Seria III. Anul I. Nr. 1 (Martie).

Apărută în condițiuni tehnice excepționale; cu un program de largă înțelegere față de orice „licărare de talent“ fie în Ardeal sau dincolo de fruntariile provinciale, pentru a reda „integritatea spirituală a colectivității românești“; la granița cea mai amenințată a acestei țări, la care adierile de pe pustă se schimbă în invălușări de vijelie, împotriva cărora nu avem stavilă decât sufletul nostru românesc, pregătit în slovă și tradiții — această revistă servește o misiune națională, cum precizează d. Gh. Tulbure, în fraza bine articulată din articolul retrospectiv „Dela Iosif Vulcan până la noi“.

Ca revistă de cultură, evidențierea realităților și figurilor locale este un postulat demn de urmărit. Și acest număr al revistei ne aduce indicii (7. Neș: Figuri Bihorene; *Darius Pop*: Documente Sătmărene).

Cronica literară susținută de d. *Octav Șuluțiu*, aduce o judecată limpede, discursivă, cu redutabile reflexii (Mircea Eliade: *Intoarcerea din rai*; Gala Galaction: *Doctorul Taifun* ș. a.)

Dacă una din atribuțiile revistei este interesarea de orice indiciu de talent, ospitalitatea trebuie condiționată și virtualitățile creatoare supuse unor mai riguroase încercări.

Versurile bine încheiate ale d. *Eugeniu Speranția* și *George A. Petre* se integrează în norma rigidă a revistei. Versurile semnate: Al. T. Stamatiad, C. Miu-Lerca, Ion Samarineanu, Silviu Roda, sunt subțilități.

Subțilitatea unei misiuni, cuvântul bine ticluit aduce servicii, — stângăciile discretizează.

Viața literară. Anul VIII. Nr. 156.

Revistă de informații și artă, dar între paginile ei rar întâlnim creații adevărate. Nuvele scrise pentru clipă și pieritoare cu ea, poezii de ultimă modă alături de vetuste notații plastice, cronici literare semnate cu inițiale sau nume ale căror însemnări nu trec peste impresie, dau revistei un caracter de inutilitate, care i-ar fi adus repede sfârșitul, prea mult întârziat, dacă n'ar fi fost stăruința d-lui I. Valerian.

Anchetele și convorbirile cu scriitorii nu s'au înșiruit pe linia unor mărturisiri care să ne deslege taina creației sau să ne dea cheia înțelesurilor adânci ale scrisului unora dintre poezii contemporani. Concursurile literare deschise n'au fost decât mijloace de a atrage atenția publicului asupra acestei reviste cu apariție neregulată și scris accidental. Revista aceasta nu-și are scriitorii ei, nici cititorii ei. Din când în când câte un articol de gândire serioasă solicitat vreunui nume cu autoritate în scris, care răscumpără paginile mari de slove înșirate de tipograf și gândite, par'că, tot de el.

Contribuția artistică a provinciilor, și îndeosebi a Ardealului, asupra căruia s'a aplecat cu deosebită atenție (există și o redacție pentru Ardeal), e de natură inferioară, fără culoare și fără individualitate.

Din ultimul număr (Aprilie) reținem rândurile lui *Octav Șuluțiu*, acest spirit judicios și bine informat, care în ultimul timp dă tot mai mare importanță provinciei și scrisului ardelean. Nu gândurile bune care le are despre noi, cei dela această revistă, ci bucuria descoperirii acestui condeiu încercat între colaborări de prea puțin preț, ne face să-i înscrîm numele aici.

Recenzia romanului „*Intoarcerea din rai*“ al lui Mircea Eliade, semnată *Graziela Soliriu*, ne cucerește prin fraza nervoasă și amplă.

Articolul d. *E. Lovinescu*: *Reviste provinciale — reviste bucureștene*, relevă febra momentului, cu efectele pe care le cunoaștem toți. Din numărul mare de reviste provinciale puțiae-și justifică existența. Desprindem aceste rânduri despre tendința revistelor provinciale „de a atrage

pe scriitorii bucureșteni la o colaborare grațioasă și inutilă* prin care urmăresc un spor de prestigiu: „Prestigiul nu vine pe calea aceasta de împrumut. Cititorul care urmărește pe scriitorii cunoscuți nu-i va căuta prin revistele provinciale într-o colaborație întâmplătoare, fără convingere și aruncată din vârful peniței; e tocmai rostul revistelor bucureștene de a aduce la periferiile țării imaginea literaturii Capitalei. Revistele provinciale nu trebuie să-și hibridizeze menirea, umblând după doi iepuri deodată, ci trebuie să-și înțeleagă rolul lor circumscris, modest dar eficace, de expresie intelectuală a unei regiuni și de laborator al tuturor forțelor locale, pentru deveniri apropiate. Atât și nimic mai mult — dar e un „atăt“ apreciabil și un început de descentralizare culturală sănătoasă“.

Aceste considerații, prin prestigiul celui ce le susține, devin sentință și îndreptar...
RADU BRATEȘ

Revue de Littérature comparée (4-e année, Nr. 1. 1934, Janvier - Mars).

Acest caet voluminos, consacrat Europei Centrale, aduce studii variate și miezoase asupra literaturii române, jugoslave, maghiare, cehoslovace, menționându-se peste tot *caracterul comparativ*. Revista se deschide prin studiul dlui prof. N. Cartoian „Les premier élément occidentaux dans la littérature roumaine“, în care înfățișează, clar și sprinten, influența husitismului, lutheranismului, calvinismului asupra începutului literaturii române. Studiul sfârșește prin schițarea influenței italiene și franceze. Vii prezentate și instructive sunt studiile: »Les influences italiennes sur l'ancienne littérature yougoslave du littoral adriatique« al lui Mirko Deanovic și »Cervantes dans la littérature yougoslave« al lui Milan Markovic. Deasemenea: »Le Jansénisme français en Bohême« al lui H. Jelinek și »La Pensée européenne dans la littérature slovène«, în care, cu un deosebit simț de finețe, se arată influența protestantismului, a jansenismului și a filosofiei luminiilor la Slavii de Sud, arătându-se cum ideile vânturate în sec. XVI, XVII și XVIII formează temelia vieții literare și culturale la aceștia.

Obiectiv până la un punct este studiul lui E. Bencze »La Tragédie de l'homme«, le »Faust« hongrois?

Perspicace, deschizând o viziune directă asupra problemelor, sigură și nealterată, este studiul dlui B. Munteanu »Les influences orientales en Roumanie«.

Acest caet al *Revistei de literatură comparată* arată cu prisoință că studiul literaturilor mai mici (mă gândesc prin contrast la literaturile europene) este instructiv și necesar pentru cunoașterea literaturilor mai mari.

GRIGORE POPA

Nouvelle Revue Française. (Ianuarie, Februarie, Martie 1934).

În aceleași minunate condițiuni, cu același variat material și cu aceiași colaboratori aleși, revista intră în al XXI-lea an de apariție. Numărul pe Ianuarie întrunește articole de Paul Valery, Julien Benda, Alloin și alții. „Chez Degas“, scurt capitol dintr-o nouă lucrare gata să apară

„Degas-Danse-Dessein“, dă prilej lui Valery să strecoare — printre amintiri — reflexii asupra artei.

A „desăvârși“ o operă înseamnă să faci să dispară tot ceea ce ar sugera „fabricația“ ei. Julien Benda semnează un lung eseu „Delices d'Eleuthère“, bogat în scilipiri inteligente și pătrunzătoare, asupra vieții sociale. Clari-tatea, paradoxul și umorul, fac din acest eseu, prilej de delicii pentru cititor. Când a doua parte va fi publicată, vom reveni mai pe larg asupra reflexiilor lui Benda.

O scrisoare a lui Rainer Maria Rilke, povestind prima vizită la Paris, scrisoare remarcabilă prin puterea de observație și pătrundere sufletească, face să trăiești corespondentul real al cuvântului „detresse“.

La cronică, Andre Thibaudet, remarcă un sincronism între revoluția politică și cea literară, afirmând că romantismul, simbolismul și supra-realismul sunt epoci de biruință a literaturii libertare.

Din bogatele recenzii amintim pe cea a lui Paul Morand asupra cărții „La pluie d'or“ — amestec de poezie, știință și astrologie — datorită compatriotului Matila Ghyca.

Numărul din Februarie comemorează în cadrele unui substanțial symposium, împlinirea a jumătate de veac dela moartea contelui Arthur de Gobineau, urmărit de-o soartă nedreaptă. Multă vreme necunoscută, astăzi opera lui constituie biblia unor doctrine și fapte politice întru totul străine intențiilor cu care a fost scrisă „Inegalitatea raselor“.

A fost o vreme, spune R. Dreyfus, când înafară de câțiva inițiați printre care și Peguy, nimeni nu cunoștea pe Gobineau. Articolul unui ziarist francez, la 1905, a avut darul de-a trezi interesul intelectualilor, și a fost începutul operii de valorificare a lui Gobineau,

Bernard Fay vorbește despre legenda lui Gobineau, pe care însuși și-o făcea despre sine; el nu a vroit să fie nici Homer, nici Virgil, a vrut să fie „Gobineau“. Ne trădându-și individualitatea sa, el a rămas, neatins, departe de faptele și credințele epocii în care trăia. Pe Gobineau, prețuitor al gândirii asiatice, opusă materialismului și democratismului, occidental, și îndrăgostitul de mărire, îl laudă, în cuvinte calde, academicianul Bonnard. Jean Cocteau apreciază romancierul, al cărui „Pléiades“ constituie „la classe d'espoir“ pentru vârsta tinereții, iar Alain accentuează apropierea de Stendhal în ce privește arta de-a trata dragostea. Gobineau omul politic este alăturat de Thibaudet, lui Tocqueville autor al „Democrației în America“. În fața „coborârii nobilimii și ascensiunii celor de jos“ cei doi aristocrați sunt de acord că trăiesc într-o societate mizerabilă. „Tâchons de vivre dans cette miserable société“ spune Tocqueville. „Crève donc, société!“ replică Gobineau.

Masson Oursel remarcă deosebirea pe care Gobineau a făcut-o între mentalitatea asiatică și cea occidentală; ea constă în două logici diferite.

Contele Keyserling arată marea influență istorică pe care autorul „Renașterii“, a exercitat-o din punct de vedere al genului uman, opus punctului de vedere, exclusiv francez.

Alte articole și pagini din Gobineau completează această sărbătorire care însemnează — prin unitate de simțire a celor cari au realizat-o — complecta reîncetățenire în spiritul francez, a unui, pe nedrept, exilat.

„Une figure, deux visages“ se intitulează primul articol al numărului pe luna Martie, și conține rezultatul cercetărilor lui Pierre Abraham asupra disimetriei expresiei a celor două părți ale figurei, tăiate printr'un plan urmărind linia nasului.

Aproape totdeauna, afirmă autorul partea stângă exprimă personalitatea de contact, cea dreaptă person litatea profundă. Analiza mai multor figuri de literați, pare a fi destul de convingătoare.

Montherlant publică câteva poeme de prosepțime și pasiune tinerescă iar Drieu La Rochelle face o analiză a situației Germaniei hitleriste.

Cronica romanelor, vioiu, susținută de Marcel Arland, și un bogat material informativ, pun în curent pe cititor cu mișcarea literară din ultimul timp.

VIRGIL I. MĂNESCU

Mercur de France, (nr. din 1 Ianuarie 1934)

Charles Nicolle, caută soluții biologice stării sociale desechilibrate de astăzi, în articolul *Paroles biologiques sur la crise actuelle*. Incercările biologiste în domeniul social sunt privite azi ca ceva de mult perimat. Deși, interesant pentru unele observații juste, articolul acesta cuprinde multe afirmații hazardate, ciudate pentru sociologie: Existența societăților românești e o simbioză... Capitalul este analog, în societate, țesutului grosos al individului... etc. Unele afirmații politice, consecințe ale biologismului acestuia sociologic: Nu poate exista pace și echilibru decât prin unirea micilor state între dânsule când ele formează un mozaic cu bucăți învecinate sau, dacă sunt izolate, prin adăugirea lor la statele mai mari! Uniune liberă, grefare liberă care, prin părăsirea orgoliilor particulare și înțelegerea reciprocă poate duce la unificarea monetară, suprimarea vămilor, libertatea schimbului... Considerații speculative interesante dar care, din nenorocire nu dau mijloacele miraculoase prin care s'ar putea ajunge biologicește, aici! În articolul *Stefan George, anonciateur du nouveau Reich*, J. Gaudfroy — Demombynes face constatări neașteptate asupra ideologiei poetului german, mort de curând, traducător al poeziilor lui Mallarmé, Verlaine, Moréas, Baudelaire, (în revista *Blaetter für die Kunst*) — punând-o în legătură cu ideologia hitleristă. Concluzia S. G. a creat un curent, care a izbutit, alături de altele, la Hitlerism; ar fi însă foarte exagerat dacă am considera că opera sa este un izvor direct al acestei mișcări. Interesant pentru dezvoltarea culturală, articolul *Port-Royal d'aujourd'hui*.

ROMULUS DEMETRESCU

Deutsche Rundschau (Band CCXXXVII, 60 Jahrgang, Januar, - Februar, März 1934).

Dela instalarea regimului hitlerist încoace, toate revistele germane, fie științifice, fie literare, au suferit schimbări radicale. Toate militează în sensul regimului, făcând tot mai mult loc în coloanele lor problemelor cu caracter social și național. Toate însă sunt învăluite în atmosfera unei etici supraindividuale. Cultul comunității și-al poporului, în sensul unor unități organice, născute din ierarhizarea firească a rangurilor sociale,

sunt valori supreme. În jurul acestor două valori se grupează problemele capitale ale *nouii spiritualități germane*: problema rasei, a literaturii naționale, a sufletului național, problema eroului, a conducătorului, problema educației naționale. Fiecare neam este un pedagog. Dar pentru că să-și poată îndeplini misiunea, fiecare pornește dela un *inceput absolut*.

Dintre articolele cuprinse în cele trei numere ale revistei de mai sus, reținem, pentru seriozitatea, profunditatea și frumusețea scrisului: Eugen Diesel »*Zwispalt im Bild der Nation*«, studiul lui Paul Fechter despre *Stefan George*, care, dintr'o fericită inspirație a autorului, însoțit de tabloul lui Melchior Lechter (1902) „Die Weihe am mystischen Ouell“, unde poetul Stefan George, îngenunchiat, primește binecuvântarea, își dă fiorul duminical și mesianic al întregii lui poezii. Interesante, prin actualitate și perspectivele pe care le deschid cetitorului sunt: „Der deutsche Staat“ al lui Leopold Ziegler și „Erinnerung an Paul Ernst“ al lui E. Diesel, în care evocă situația distinsă a dramaturgului Paul Ernst, mort în primele luni ale anului 1933. Surprizător de vie este convorbirea celor doi artiști, Willi Baumeister și Ferdinand Leger „*Notwendigkeit des Modernseins*“, ein Gespräch über Kunst von Jahre 1934.

Dichtung und Volkstum (35 Band, 1 Heft, 1934).

Se numește urmașa celebrei reviste „*Euphorion*“, care, alături de „*Logos*“, era fala revistelor germane. Prezența lui Ernst Bertram, Herman Pongs și Julius Petersen printre colaboratori ne însuflă multă încredere. De altfel, „*Dichtung und Volkstum*“, prin studii ca: „Rassenkunde, Volkskunde, Stammeskunde“ al lui Josef Nadler, „Die Sehnsucht nach dem Dritten Reich in deutscher Sage und Dichtung“ al lui Julius Petersen, „Krieg als Volksschicksal im deutschen Schrifttum“ și notele, pe cât de modeste pe atât de prețioase, ale lui Heinrich Lutzler „Neues Schrifttum über Stefan George“, se dovedește demnă continuatoare a lui „*Euphorion*“.

Nuova Antologia, (anno 69, Gennaio - Febbraio - Marzo 1934 - XII).

Aduce în cele șase caiete un material bogat și documentat. Luigi Pirandello, prin „*Nascita di personaggi*“, pagini de jurnal de când era student în Germania, ne introduce în laboratorul intim, în care se pregăteau, încinse de văpăile interioare, marile surprize ale viitorului. Giovanni Papini stabilește, în „*Il Cesare della Crocifissione*“, nervos și bărbătește, un adevăr istorico-religios. În „*Filosofia e Religione nel Pensiero di Mussolini*“, Armando Carlini conturează prin filiera: Nietzsche, Pareto, Renan, Sorel, Marx, Prudhon, Stirner, concepția despre lume și viață a ducelui. Instructiv și pătrunzător este „*Wagner și Calderon*“, studiul de literatură comparată al lui Arturo Farinelli. Doveditoare de multă înțelegere este nota lui Italo Maione asupra lui Stefan George și Jakob Wassermann. Dacă studiile și cronicile literare mulțumesc, nu putem spune același lucru despre cronică politică, totdeauna tendențioasă și vădit subiectivă. Un exemplu grăitor, în această privință, este comentarea pactului balcanic.

GRIGORE POPA

Frumoasa revistă a Saşilor din Ardeal își deschide nr. acesta cu reproducerea unui cap al lui Isus de Hans Eder și cu o poezie frumoasă, semnată de directorul acestei reviste d. Heinrich Ziller: *Inschrift nach Zehn Jahren*. Revista „Klingsor” împlinește cu acest nr. 10 ani de apariție, timp în care a adus cele mai serioase contribuții scrisului german din Ardeal. Noi îi dorim același spor, de acum înainte și mai ales același avânt, care am vrea să fie pus și în serviciul cunoașterii reciproce cât mai întinse între popoarele noastre, al căror trecut, aici pe pământul sbuciumat al Ardealului, a avut și suferințe, dar și câteva înfiorări comune pentru aceeași țintă. Mai semnează versuri în nr. acesta: Erwin Neustaedter, Michael Wolf-Windau. *Esseuri*: Ernst Jekelius, despre Hermann Stehr; Egon Hajek, despre Înțelepciune și Demnitate; Erwin Reisner, despre Arta fără istorie.

Misch Orend se bucură în articolul „Das neue deutsche Lebensgefühl” despre transformarea la față a Reichului, pe care o socoate „eine Umwertung aller derte”, o schimbare profundă a sufletului german; transfigurare ce se răsfrânge în noul sentiment de viață ce cuprinde pe Germanii de pretutindeni. O simplificare de necrezut în aptitudinea spirituală s'a răspândit asupra poporului german, o purificare cu mătura și peria. Iar ceea ce a rămas după asta, a fost omul german cu tendințele lui străvechi, care au putut să se desvolte neîmpiedecate, libere, omul gata de luptă, de marș, bucuros să asculte și să ordone... Ca să mai găsești așa ceva, ar trebui să te întorci cu mii de ani în urmă.

Noi credem însă că entuziasmul dlui Misch merge prea departe în urmă, și înțelegem, mai curând, admirația Dsale chiar pentru noul salut german: *Sieg-Heil! Emil Witting* tratează despre „Datorințele scrisului săsesc din Transilvania”. *Cronica săsească* o semnează A. H. Zillich, făcând considerații asupra vieții sociale politice și religioase. În ea se cuprind și câteva analize interesante despre sociologia clicei.

ROMULUS DEMETRESCU

Nyugat (Occident, An. XXVII, Nr. 7, 1934, Budapest).

Revista a cărei faimă e legată de numele lui Ady, continuă să apară sub îngrijirea unei grupări de scriitori mereu înoșiți, în frunte cu Babits, Kostolányi și Móricz. Versurile numeroase ale acestui caet, aduc o poezie obosită, străbătută de nu știu ce silă și sfârșeală. Nici o coardă, nici o imagine apropiată de prospețimea marelui lor maestru, Ady. La proză, trei nuvele: „Casă pe proprietate străină”, semnată de Gellért, „Întoarcere în sat”, de I. Lengyel și „Leagănul” de C. Pap. Subiecte din lumnea dela fund. Se remarcă prin tehnică, atmosferă și analiză psihologică, adâncite. O problemă scumpă periodicelor maghiare „Inegalitatea rasselor” (atât de la modă în Germania) dl Joó, din prilejul realizărilor gobinene, o resuscită amplu, cu trimiteri la Americanul

Stoddard (Revolta împotriva civilizației), Ortega y Gasset (Revolta maselor) și Spengler (Omul și Technica). Concluziile la care ajunge autorul sunt optimiste. O viguroasă reprimă asupra faimei bimilenare a lui Horatius semnează poetul M. Babits, iar Irma Berinkey analizează inflația de romane cu anecdotica din mica burghezie maghiară. Reține două opere demne de încrestat: „Femeea se amestecă“ de Móríczy și „Familia Reginei“ de Zsolt. La cronică, totdeauna cu ferestrele deschise spre occident, e comentat romanul de răsunător succes al lui Jules Romains: *Les Hommes de bonne volonté*, 6 vol. de către Hanna Végh.

Pásztortűz (Foc ciobănesc, Cluj, Anul XX, Nrele 5 și 6, 1934).

Trecută printr'o gravă criză, un fel de revoltă de cabinet, revista scriitorilor maghiari ardeleni, în frunte cu poetul Alexandru Reményik, și-a asigurat prelungirea fragilei existențe. Paginile acestui periodic obosesc la lectură prin scrisul, am putea să zicem, puțin demodat și prin maniera... istorică, în care sunt redactate. Din prilejul reluării „Tragediei Omului“ pe unele scene europene, Nr. 5 al revistei este ocupat în întregime cu reflexiile și analizele acestei celebre piese. Alex. Reményik prezintă favorabil romanul »Sfânta idee fixă« de Roza Készmárky. O căsnicie fericită, dar fără rod. Un regat fără coroană. Nevasta își propune, deși își adoră soțul, să-l căsătorească cu o alta, cu care să aibă rod. În noua căsnicie, bărbatul își câștigă coroana, dar regatul îi este nefericit, căci și-a pierdut pentru totdeauna îniștea sufletească. În Nr. 6, Alex. Tavaszi scrie reflexiv avântate pe marginea romanului lui Babits: »Pilotă Elza sau Societatea desăvârșită«. Romanul e o caustică ironie la adresa viitoarei omeniri angajată într'un războiu chimic. Frumoase versuri semnează Reményik și Aprily. Ascultați:

Biserica — vorbă de necrezut — e de-o mie de ani
 A cunoscut pe sălbatecii cavaleri în iureș
 Cum se revărsară până pe aici distrugând totul,
 Subjugând lumea.
 Biserica adăposti pe refugiați,
 Oameni îngroziți, comori tănuite,
 Zidurile răsunară de ecurile rugii:
 Mântue-ne, Doamne, de săgețile lor!

Biserica — vorbă de necrezut — e aceeași,
 Predicatorul e așa de tânăr
 Ochii blânzi îi bat în culoarea miezului de nucă
 E un Fiu al poporului maghiar, cel umilit și sdrobot.
 Cald îi răsună baritonul melancolic
 Când salută străbunele ziduri
 Din cuvintele lui tremură o mie de ani:
 În ochii lui Dumnezeu o clipită...

(„Predicator ungar în Sân Gallen“ de Reményik)

Proaspătă și specific maghiară e și poezia lui Aprily »Așa trebuia«. În rest nuvele, eseuri, comentarii, informații, peste tot, cu vădită tendință de exaltare a orgoliului național maghiar.

TEODOR MURĂȘANU

A. B. C.

Nu e ocazie mai fericită să vorbești despre Wolf von Aichelburg, tânărul poet german dela Sibiu, decât în legătură cu Stefan George, al cărui admirator și tălmăcitor cu adevărat este. Crescut și format în lumina maestoasă a lui George, frăgezimea lui de efeb și pătrunderea lui directă duc, cu certitudinea instinctului, în inima lucrurilor. Vede clar și adânc. Afiutudinea lui bărbătească și netă în fața operii impune prin seriozitate și conștiința răspunderii. Scurtele lui eseuri, tot atâtea ochiuri virgine deschise asupra lumii, cuprind, sintetic și stilat, icoane, gândiri profunde, portrete. Prezentarea lui Stefan George, adusă de ultimul număr din „Mitteilungen der deutschen Buchgilde in Rumaenien“, este un splendid raccourci, în care măreția de Lege și Simbol, Destinul, Misiunea, Unitatea și Integralitatea Poetului, considerat ca Vestitorul Destinului și al Misiunii poporului german, apar tăiate în marmură de unul din cei unși cu harul divin, la cari Vizionarul din Budesheim se gândia când profetiza „*der heiligen Jugend unseres Volkes*“.

GRIGORE POPA

Pentru a trata un subiect atât de amplu și bogat în nuanțe (Lirica de ieri și de azi), ne având încă perspectiva unei drepte judecăți, trebuie să ai o deosebită înțelegere a lucrurilor, introdus fiind în tainele unei mișcări și adaptat caracterului ei intim și inovator. D. Const. Emilian în *Anarhismul poetic*, bazat pe o bogată informație, a dat dovadă de o înțelegere de ansamblu a poeziei de azi, introdus fiind în complexitatea noii mișcări (cu toate rezervele necesare), — de aceea concluziile d-sale au un suport clădit pe priceperea reală a chestiunilor atât de dificile. Dar în articolul din *Convorbiri literare* (Nr. 3 Martie 1934) „Lirica de ieri și de azi“ d. C. Gerota dă explicații strunite și naive, dovedind o fragmentară înțelegere a subiectului. Ajutorul pe care l-a imprumutat din cartea d. Emilian nu reușește să fundamenteze concluziile d-sale privitoare la arta nouă. Iar în exemplificarea artei tradiționale „poezia lirică adevărată“ d. C. Gerota prezintă insuficiențe de orientare estetică, care impun o discreție. În afirmațiile privitoare la poezia de azi ar fi fost necesară o limitare a cadrului discutat, (așa cum d. Emilian a știut s'o facă), nu pentru acoperirea defectelor poeziei noi, care sunt atât de vizibile chiar la poezii consacrați, dar pentru ca afirmațiile generale să nu lase impresia de a fi fost superficial formulate. Căci recunoașterea calităților poeziei noi — dacă nu e o lipsă de înțelegere — e o chestie de onestitate științifică. Cum se mai pot susține astfel de idei: „Poezia este pentru moderniști nu o misiune divină, inconștientă, un cântec mânat din afunduri, ci imagini singuratice, fără vibrație internă, platoșe grea fără trup...“? De aceea exaltarea pentru poezia d. D. Nanu, „semnal al reîntoarcerii la poezia lirică adevărată“, o credem bizară, iar imperativul: „În Germania acest strigăt de alarmă s'a dat. E vremea ca și la noi să se

reînvieze criteriul artei adevărate...”, ne pare suspendat în aer. Altfel trebuie să fii înarmat când vrei să începi o reacțiune, chiar când te mărginești la rolul de simplu inițiator. Iar această paupertate stilistică discretizează: „Individul este o celulă socială. Pentru ca organismul total să funcționeze ca energie, e necesar ca organele componente să funcționeze cu energie, dar cu energie subordonată și pentru ca aceste organe mai mici să funcționeze ele însăși cu energie, e necesar ca celulele componente să funcționeze cu energie, dar cu energie subordonată. Dacă energia celulelor devine independentă, organele care compun organismul total încetează de asemenea de a subordona energiile, energiei totale și anarhia care se stabilește constituie decadența totului...” Obsesia cuvântului energie supără și contrastează cu tonul de alarmă, precis și dur, greu de gând — pe care vrea să-l aibă articolul...

RADU BRATEȘ

Mai sintetică decât Joyce, mai profundă decât Huxley și fără îndoială mai artistă decât amândoi, Virginia Woolf este o scriitoare chintesențială britanică. Același sentimentalism nuanțat de o conștiință de umor și de autoironie, același realism fantastic înrădăcinat în imaginație, pe cari le găsim în romanele lui Sterne și Dickens, se întrupează în varianta unei sensibilități absolut moderne, în scrierile ei. Fiind un temperament eminent vizual, metoda ei constă în sugestia stărilor asociative prin imagini. În romanul „To the lighthouse” (Drumul spre far) ne întâlnim cu o pictoriță care plimbându-se într’un parc, se căznește să-și amintească o idee uitată. Nu reușește însă până când nu-și aduce aminte de locul în care a auzit-o pentru prima dată și din momentul acela ideea amintită îi este însoțită în conștiință mereu de imaginea unei mese, la care stătea când a auzit-o. Masa se plimbă cu ea, o vede scoborînd alea, ca un patruped, strecurându-se prin tufiș, urcându-se pe copaci. Timpul nu o prinde în sbor, ci o crează prin valori asociative retrospective. Sub orice cuvânt rostit de personaje, se ascunde istoria, importanța, impresiile, amintirile evocate de acel cuvânt în sufletul vorbitorului, așa încât cunoaștem deodată vieți și temperamente, dorința și rezonanța anilor lungi în ecoul vorbei, care niciodată nu e valoare în sine, deci inaptă pentru dramatizarea acțiunii. Timpul nu e creat deci prin mișcare ci printr’o secțiune verticală sub static momentului. Artistă și femeie, ea nu are probleme, ci o pasivitate receptivă universală a realităților. În prezentul roman ni se înfățișează interiorul unei căsnicii. Mr. Ramsay, soțul, e un filosof, care trăiește pe un plan pur intelectual, iar Mr. Ramsay, echivalentul său feminin, duce o viață esențială emotivă, deci nu se întâlnesc niciodată. Bărbatul și femeia nu se întâlnesc niciodată pentru că sunt fundamentale deosebiți și neînțeleși unul pentru celălalt. Fiecare își completează în sine viața, pe planul său propriu, astfel reciproc se exclud. Iată ce realizează Virginia Woolf. Și ca problemă ar fi interesantă, dar nu se unilateralizează ca atare; niciodată nu se reduce la un schelet intelectual care ar eși în primul plan, stră-

pungând pulsația vitală a întregului, în care trăește organic. Reflecția e înlocuită de trăire și tocmai acest lucru o deosebește pe Virginia Woolf de contemporanii ei și-i împrumută operei ei o valoare artistică izolată și superioară.

OLGA CABA

Sărbătorirea lui P. P. Negulescu, la începutul acestui an, a plutit într-o elevare de cuceritoare frumusețe, îmbiată, ni se pare, nu de atât cadrul fizic, cât mai ales, cum era firesc, de cuvântările rostite atunci, grele de miez și cu ample răsfrângeri asupra strădaniilor de filosofare românească. Răspunsul sărbătoritului, întrucât e pentru preferințele noastre, prin acea construcție geometrică a compoziției, prin limpiditatea de ape de munte a ideilor, precum și prin acea noblețe necăutată a frazei, dedublate de sentimentul nimicniciei umane, a fost un model de spovedanie, a unui modern înțelept. Îți face impresia unui interview oferit darnic neamului și sexagenarei sale vrăste. Care este cea mai de seamă datorință a celor ce lucrează în ogorul culturii naționale? — își pune întrebarea însuși sărbătoritul. — De-a ajuta pe tinerii ce-i înconjoară nu numai să-i poată înlocui fără pagubă pentru țară, dar și de a-i întrece, cum cere legea progresului. La întrebarea dacă vorbește ușor? răspunde cu un fragment de confesie maioreșciană: Plăcut, cu adevărat, e numai să fi vorbit, nu și să vorbești. Când vorbești, simți că-ți arzi făclia... Asupra crezului său despre filosofie și construirea de proprii sisteme, insistând mai pe larg, are mărturisiri de o profundă și reconfortabilă semnificație: „N'am putut face nimic din ceea ce se așteaptă de obicei, cu o naivitate de care lumea nu se poate lecu, dela un om care poartă numele pompos, dar incomod, de filosof. Ceea ce se așteaptă dela un asemenea om, nu e nicidecum lucru de glumă”. Și termină cu destăinuirea unui secret de atelier, în care condensează o fină mireasmă de vană frământare umană: „Nu este imposibil ca într'un târziu, să mă apuc și eu să construiesc un sistem filosofic, ca acela de care ziceam că alcătuesc colecția îndrăznelilor premature, din muzeul erorilor inevitabile ale spiritului omenesc...”

Din circumstanțe în afară de voința și prevederile noastre, a trebuit să redăm titlul revistei „abecedar” fondatorilor ei, iar noi ne-am regrupat în jurul acestor „Pagini Literare”. Cititorii și confracții în ale scrisului ne vor putea urmări cu ușurință în existența de sub noul adăpost. Continuăm în aceeași linie și cu același suflet...

TEODOR MURĂȘANU

PAGINI LITERARE

LA 15 ALE FIECĂREI LUNI

COLABORATORI:

*M. BENIUC, RADU BRATEȘ,
CORONIUS, PAVEL DAN,
ROMULUS DEMETRESCU, VIRGIL
I. MĂNESCU, ION MOGA, TEODOR
MURĂȘANU, GABRIEL PAMFIL,
GRIGORE POPA, YVONNE
ROSSIGNON, OCTAVIAN
RULEANU, I. I. RUSSU, DIMITRIE
TODORANU, OCTAVIAN VUIA*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Redacția și Ad-ția: Teodor Murășanu, Turda, Piața Regina Maria, 23

Abonamentul:

In țară, 1 an	Lei 120.—
” ” Exemplarul	” 10.—
În streinătate	” dublu

Oricine primește un număr și-l reține, se consideră abonat

Manuscrisele nu se înapoiază. Domnii autori și editori, cari doresc să li se recenzeze volumele sunt rugați să le trimită Redacției. Toate cărțile și revistele primite vor fi menționate la Bibliografie.